Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕН МИНИСТРИЙ СОВЕТЕН ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШОАТТА, 6 август, 1977 шу. ● № 94 (5761). ● Мах 2 кеп.

Октябра 60 шу дизара накъадолхаш

СИЙЛЕ ХИЙЛА ЯЛАТ ЧУЭЦАЧА ХЬАЛХАЛАТТАРИЙ!

СИЙЛЕ ХИЙЛА ХЬАЛХАЛАТТАРИЙ!

Сихдаь доакъар Iалашдара месячника кхаь кIиранна баьча балха итогаш яьй.

Хаоттам балха аьттув болаш хинна беце а, месячника кхоалагIча кIирах республика дукхагIйолча колхозашкеи совхозашкеи доакъар Iалашдара болх тIехь-тIехьагIа айлуш хьабенаб. Ерригача республике гIолла лаьрхIача йол, силос, баьца хьоар хьалхарча кIирал дукхагIа Iалашдаьд.

Месячника кхаь кIиранна баьча балха итогех яхье котъяьннараш а лаьрхIа, республикански газеташ тIа хьадийллача Сийлен улга тIа яьхай оттаяьча заданел совдоалаш эггара дукхагIа доакъар Iалашдаь:

РАЙОНАШ:
ГРОЗНЕНСКИ,
МАЛГОБЕКСКИ.

Белгалбаьккхаб **Гудермесскии, Сунженскии, Ачхой-Мартановскии** районаша баь дика болх.

БОАХАМАШ:

Ачхой-Мартановски района **«Лермонтовский»** совхоз;

Грозненски района **«Шурий № 1»** йола совхоз;

Гудермесски района **«Терек»** совхоз;

Малгобекски района **«Ингушский»** совхоз;

Сунженски района **Ленина** цIерагIа колхоз;

Шелковской района **Ленина** цIерагIа колхоз.

ПРОМЫШЛЕННИ ПРЕДПРИЯТЕШ:

Грозненски юрта РСУ;

«Сунжанефть» НГДУ;

«Сельхозтехника» Сунженски РО.

МИШТА ЛЕЛ КХАШКАРА БАЛХАШ?

(4 августе хьатIакхоачаш. Процентаща).

Яхь лелаю районаш	Аьхай зябь	Кийчдаьд ялат дIа-де лаьтта	ДIайийнай доакъарийна культураш
Ачхой-Мартановски	8	28	81
Урус-Мартановски	4	25	102
Грозненски	10	21	100
Сунженски	11	9	63
Наурски	6	27	75
Надтеречни	1	23	112
Шелковской	19	28	100
Шалински	6	12	79
Гудермесски	13	26	60
Ведевски	1	23	—
Ножай-Юртовски	20	31	100
Советски	18	24	—
Назрановски	2	2	100
Малгобекски	39	25	37
Республике гIолла	10	19	82

ПЛАНАЛ СОВГIА ДIАЛУ ЯЛАТ

Назрановски района юртбоахама къахьегамхой 10 эзар тонн ка бола ялат дохка лаьрхIа ба укх шера пачхьалкхенга. Цунах совхоз-техникума коллектива оттаяь задани 870 тонн я.

Хьалхарча деношка денз лакхара темпаш йолаш дIадоладаьд цига кIи-марса балхаш. Цудухьа района боахамашта юкъе хьалхагIа кхаш чудерзадаь бовлаш латт механизатораш: дIайийнача 810 гектарах тIеххьара яраш я тахан оардаш.

Иштта болх чакхбаларах дикка дакъа доал районе бовзлш а хьалхарчарца лоархIаш а хьабоагIача Яндаречча механизаторий: Хамхоев Ювсапа, Даурбеков Султангире, Кансигов Мувсай, Хамхоев Габой, кхыбарий а.

Районни производственни управлене керттерча агронома Албогачиев Хаматхана йоах:

— Ялат ца дойташ чуэцарга къаьстта теркам тIабахийта хьож цу боахаме, цудухьа хIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 22 центнер гаргга кIа доал. БIарчча район хьайцача планах хила беза хьувкъам 18 центнер ба гектара тIара.

Совхоз-техникума коллективо ханал хьалха кхоачашъяьй пачхьалкхенга ялат дохкара план а ший социалистически декхар а: дIаденнад 870 тонн кIа. Ка болча ялата чотах ялат дохкара е еррига а плаң (хьажкIаш а лоархIаш) кхоачашъеи, цул совгIа 500 тонн хьажкIаш дIаялеи лаьрхIад цу боахаме.

ДIаде дезаш дола фу а хьайбашта лаьрхIа фураж а кхоачамхиллал дIаоттадаьд.

ХIанз планал совгIа Даьхенна ялат дIалуш я коллектив.

Д. ХАКИМОВ.

Боахама хьайбашта сихен кхоачамхиллали доакъар Iалашдара лаьрхIа бригада вIашагIъеллай Назрановски совхоз-техникуме, Н. Барханоев Iумар керте а волаш. Района боахамашта юкъе хьалхара моттиг яккха лерхI доакъар Iалашдераша. Цар хIанзлехьа аргIаш а даь вIашкатехай 375 тонн дIайийнача баьций йол, 350 тонн ча, кIоагa чу еллай 120 тонн сенаж.

Октябра 60 шу дузача юбилея сийна яхь а йоаржаяь, хьинаре къахьегаш ба доакъар Iалашдеча механизатораш Евлоев Салман, Палиев Махьмад, Котиев Дауд, кхыбараш.

СУРТА ТIА: Къахьегама ЦIеча Байракха ордена кавалер Котиев Дауд (из трактораца йол хьагулъеш ва хIанз); аргIа де дIаяхьа йотташ латт йол.

И. ПЛИЕВА сурт.

СИХДАЬ ДУ БАЛХАШ

(Телефонаца). XX-ча партсъезда цIерагIча колхоза колхозхой районе хьалхарчарца баьннаб ка бола ялат чуийца. Къахьегамхой хьинар хIанз цул кIезигагIа лоархIам боацача балхагахь — хьайбашта Iан кийчо яргахьа дийрзад. СихагIен дикагIа пайда луши болх дIабахьара духхьал доакъар Iалашдара ши отряд вIашагIъеллай колхозе. Царна кулгалдеш ба Дзыгин Ивани Дяркин Валентини.

Республике кхайкадаьча месячниках кхыча боахамел тIехьа ца бисара социалистически яхь йоланый отрядий болхлоша. Таханарча денга колхозе аргIаш даь вIашкатехай 500 тонн совгIа башха йол, юхейнсача ханачухь 500 тонн кхы Iалашъе лаьрхIа я отрядаш. Цу гIулакха тоъам хиллал баьцаш йолаш я.

ХIанз доакъар Iалашдераша кхозлагIа хьокхаш латт дIайийна баьцаш. ХIара гектаро юкъера лаьрхIача 7—8 центнер йол лу.

Колхозе массаза а чIоагIа лоархIамбеш да ка болча ялатий ча. Из доакъар эзар тонн совгIа аргIаш даь вIашкатехад.

Мошача хьажкIий силос кийчъе оттаяь задани 12 эзар тонн я. Таханарча денга коллективо лаьттагIа еллай 4800 тонн силос. Из задани а йизза кхоачашъергья боахаме.

А. ЛЕВАШОВ,
Сунженски районерча XX-ча партсъезда цIерагIча колхоза керттера агроном.

ЯХЬО КЕРДАЧА ТОЛАМАШКА КХУВЛ

Октябра 60 шу дузача цIейна къахьегама совгIат кийчдара шоаш тIаийца социалистически декхараш тIеххкхоачашдеш ба ГI. Ахриева цIерагIча Назрановски «Электроинструмента» болхлой. Продукци маьхала яккхара ворхI бетта план ханал дукха хьалха кхоачаш а яь, планагIа лаьрхIачул совгIа маьхала яьккхай 261 эзар сома маьха товарни продукци. Валови продукци арахецара пачхьалкхен план а дикка тIеххкхоачашъяьй цар. Заданел совгIа арахийцай 527 эзар сома мах бола тайп-тайпара продукци.

Шу долалуча хана тIаийца встречни планаш кхоачашъяра гIулакх а дика лел завода коллективе. ВорхI бетта встречни планагIа маьхала яккха езаш хиннар продукци 8340 эзар сома маьха йолча маьхала яьккхар 8451 эзар сома мах болаш я. Встречни планал совгIа маьхала яьккхай 111 эзар сома мах бола товарни продукци. ХIаьта встречни планал совгIа арахийца валови продукци 377 эзар сома маьха я.

Къаьстта дика къа а хьегаш, уж толамаш доахача дизза дакъа лацарца белгалъяьнна я Цуров Батарбик, Гадаборщев Мувса, Чахкиев Яхьья керте латтача цехий коллективаш.

* * *

Къаьстта чIоагIа хьинар айденна къахьегаш ба укх юбилейни шера Гудермесски медицински инструментий завода болхлой. Шоай торонехи кхоачамехи бизза пайда ийбеча цар пачхьалкхен плани тIаийца социалистически декхараши тIеххкхоачашду. Продукци маьхала яккхара ворхI бетта план 105,3 процент кхоачаш а яь, планал совгIа маьхала яьккхай 123 эзар сома маьха товарни продукци. Валови продукци арахецара пачхьалкхен план 102,4 процент кхоачашъяьй. Заданел совгIа арахийцай 63 эзар сома мах бола тайп-тайпара продукци.

Пятилетка шоллагIча шера къаьстта дика да цун дерригa технико-экономически хьокхамаш а. Соахка хьалхарча ворхI бетта хинначул 6 процент лакхъяьй цо къахьегама овсарле. Из лакхъяра чотах кийчъяьй планал совгIа ара мел хийца продукци. Планал совгIа продукци маьхала яккхарах, бедал, электроэнерги, металл, кхыйола материалаш кхоярах, арахецача продукцега дIабода мах лохбярах укх шера пачхьалкхенна планал совгIа 75 эзар сом пайда баьб завода коллективо. Уж къахьегама толамаш цо хетаду Октябра 60 шу дузача цIейна.

Хьинаре къа а хьегаш социалистически яхье хьалхалатташ хиларца белгалъяьнна я Даниев Iаьла-Хьажа Бауднович керте латтача шлифовально - полировальни цеха коллективи Терновский Николая кулгалдеча ампульно - карисикаторий цеха болхлойи.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Репортаж

КомплексагIа ду ялат чуэцача балхаш

Доккхий а бехктокхаме а да Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара юбилея сийна Сунженски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза колхозхоша тIаийца социалистически декхараш. Укх шера 1500 тонн ялат пачхьалкхенга дохка лаьрхIад цар. БархIлагIча пятилетка цхьан шера дIалуш хинначул кхозза дукхагIа хул из. Цул совгIа 9 бIаь тонн хьажкIаш йохка, юкъарча хьайбай боахама 4000 тонн силос Iалашъе езаш ба.

Шоаш тIаийца декхараш кхоачашдара чIоагIа оарцагIбаьннаб колхозхой. Уж дерригa балхаш цхьан комплексагIа ду цар. Массехк ди да Ачалкхерча участке ялат чуэца колхоз йолаенна. 410 гектара тIа дIадийна ялат хIанз чуэцаш 7 комбайн я. Чуийца баьннаб 93 гектара тIара мукх. Юкъера лаьрхIача гектара тIара 28.5 центнер йоалаш чубенаб из. 150 тонн мукх пачхьалкхен амбарашка чутессаб.

Босеш а йолаш хала участок я Ачалкхера яр. Цу тIа даим йоачаш а латт. Таханара ди йоза денад, цудухьа чуийнна болх беш боадк берригаш а.

«ХIара кхайна — дикала Знак» яхача девизагIа социалистически яхь йоаржаяьча механизатораша бизза пайда эц хIара балха сахьатах. Минот зехьа йоаяц цхьаьне а. Кубанций болам хьаллаьцача колхозхоша дош деннад дерригa ялат — 327 гектар — кIира даллале чуэца. Механизатораша шоай дош кхоачашдергхиларах тешам болийт укх масало. Норма 20 тонн йолча хIара дийнахьа 25—30 тонн ялат чуэц колхоза къаьнагIа болча механизатораша Базгиев Бахьаудина, Оздоев Хасолта, Тарасенко Ивана, кхыбараша.

Со бригадираца Костоев Юнусапа къамаьл деш латташ гувна тIехьашкара араьлар цIе вымпел тIаягIа СК-4 яха комбайн, цунна тIеххьа гучайоал шоллагIъяр, кхоалагIъяр... Форда тIа лела доккхий кемаш санна терка а теркаш йоагIа уж.

Раьза ва ший механизаторашта бригадир.

— Юнус, из вымпел тIаягIа комбайн лехкар малав? — хетт аз цунга.

— Из ва Базгиев Бахьаудин. Тха дикагIа а къаьнагIа а болча комбайнерех ва из. 20 шу да цо колхозе болх бу. Цхьаккха хIама дIахьека ца дезаш говза механизатор ва Базгиев. Цунна тIеххьа боагIа Оздоев Хасолта, Тарасенко Иван. Уж кхоккхе а къоаставе йиш йоацаш дика болх беш ва. Базгиев Бахьаудинга хетт аз:

— Миштад шун къахьегама а салаIара а хьалаш?

— Геттара дика да. Тхога телевизор, радиоприемник я, керда газеташ, журналаш да. ХIаьта салаIа кIаьда. цIена мотт, даа дерста дулх, кхыбола кхача ба.

Къамаьл даь из воаллаше, гола а теха юхахьайзар Оздоева комбайн.

— Хасолта, юкъера лаьрхIача гектара тIара мел доал ялат? — хетт аз.

— Гектара тIара 28,5 центнер чуэц оаха. Цхьан дийнахьа 25—30 тонн ялат оард аз айса.

Механизатораша ялат чуэцаше а ча гулдеш цхьаькхаш ба. Ма-даггара кхехкаш латт болх хьатта а... ЦаI шоллагIчоа тIеххьа хьатIаух машинаш. Цхьан дийнахьа кхай тIара хьатта 23—24 рейс е кхобу шоферaш Оздоев Султан, Батигов Уматгири. ХIаьта цIенлаь ялат хьаттара Пхьилекъонгий - Юртарча ялат дIайийдеча пункте дIакхухьаш 11 машин я. Дийнахьа 4 рейс ю шоферех дукхагIбараша.

— Ялат чуэцача хьинаре болх бу механизатораш ахчанца а дешаца а хоастабара фу ду колхоза правленен парткомои? — аьнна яз даьча хаттара колхоза председатела нов. Оздоев Абос аьлар:

— Ялат чуэцара балхаш дIадоладалале тха парткома заседани хилар. Цига дийцар ялат чуэцара кампани сихен дикен чакхъяккхара де дезараш, белгалйир ахчаца а дешаца а нах хоастабара стимулаш.

— Хьаккхари ардари къаьста долаш чуэц оаха ялат — йоах цо дIахо. — ХIаьта ялат тхераьза долаш дика хьийкъад укх шера. ХIара дийнахьа 100—110 тонн луш кIа дIалу оаха пачхьалкхен амбарашка.

Ялат чуэцара болх дикагIа вIаштIехьбаккхара еррига торонаш оарцагIъяьхай колхозе.

Ш. БЕРДОВ.

ДЕШАРХОЙ КЪАХЬЕГАМА ОБЪЕДИНЕНЕЙ ЕРРИГСОЮЗНИ СЛЕТА ДОАКЪАШХОШКА

Дукха деза къона доттагIий! Вай мехка Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна яхь яьржача белгаларча укх деношка, аз хоза хеташ, цIенача дег тIара къоабалду шо, дешархой къахьегама объединеней Ерригсоюзни слета викалаш.

Тхо, коммунисташ, берригa советски нах гIадбуташ да вай къона тIехье Дай-мехка юбилейна дикен тIехдикен дешарца, юкъарча балхах доккха дакъа лацарца, халкъа боахама могаш дола новкъостал деш къахьегарца накъаярах. Шун болама девиз «Са къахьегам са республика къахьегамах дIакхет» яхар я КПСС XXV съезда белгалъяьха планаш кхоачашъяра дешархоша патриотически дакъа лацар къаьгга хьагойташ.

Къахьегама объединенеш я миллионаш болча кагийча нахан мехкараштен йола нравственни а физически а школа, цо шо кхеду болхлой классен ахархойи мугIарашка отта безам хургболаш, коммунизм хьалъяра моллагIча моттигашка отта кийча долаш. Къахьегама объединенеша шоана новкъостал ду дешача хана Iоаяь знанеши кхетами вахара юкъеоза, из е вож йолча специальностах балха практически опыт эца, шоай вахара никъ лаха.

Даьхен духьа хьинаре къахьегар лерхI советски наха шоай вахара маIан, цуниа лох шоай ираз. Керлача Конституце проекта тIа белгалдаьккхад, СССР гражданий бокъо я ший лоIамга, образованега, общественни хьашташка хьежжа професси харжа. Къахьегама объединенешка оаш хьега къа, школа яьккха баьнарий патриотически болам къаьгга дола тешал да кхувш йоагIа тIехье общества хьашташца яхаш хилара, болхлошца, ахархошца кхетам лакха болаши коммунизм хьалъеча доккха дакъа лоацаши хьалкхе яха ленински васкет кхоачашдеш хилара.

Бераши кагирхойи дика кхебар, кхувш йоагIа тIехье вахара, къахьегама кийчъяр Коммунистически парте, Советски пачхьалкхено, профсоюзаша, комсомоло, къахьегамхой производственни коллективаша даим йоакхо еш дола гIулакх да. Геттара чIоагIа лоархIам бе безаш дола хIама да къона тIехье хьалкхееча хьехархоша, хьехамчаша, дикагIа болча болхлошен колхозхошен, халкъа боахама специалисташа, Iилмахоша, берригача шоай граждански декхар довзаш шоана шоай вахара а практически а опыт дIалуш болх бечар сийлахьа къахьегам.

Дукха деза доттагIий. Шо, къонадараш да коммунизма духьа къахьегама толамаш доахарашкара эстафета дIаэца езараш.

Дукха езалаш вай советски Даьхе, йоакхо елаш цун низа, из тоаяра. Дукха а беза лархIа а лархIа къахьегам, къона долча хана денз гIерта моллагIа шоашта тIадилла гIулакх кхоачашде, обществана пайда тела кхоанара ди тахан кхоллаш хилар дика кхета а деш.

Сийлахь-боккхача Октябра гIулакх дIахохьош йола тIехье хиле тешшаме дIаотта, сий деш вахаре дIахохьо сийлахь-воккхача Ленина байракх.

Л. БРЕЖНЕВ.

КОЛЛЕКТИВИЗМА ШКОЛА, КЪАХЬЕГАМА ШКОЛА

Мехка комсомольски летописа тIа дIаязъяьй керда къаьгга йола оагIув: 4 августе Москве торжественно хьайийллар Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара хетаяь дешархой къахьегама объединеней Ерригсоюзни слет.

Кремла Йоккхача зале гулбелар цун юбилей долча шера даьхача шоай къахьегама толамех Даьхенна рапорт далара эзараш дикагIчарна юкъе а дикагIбараш.

Укхаза ба слета сийдола хьаший — партийни, советски, профсоюзни, комсомольски болхлой, министерствай, ведомствай кулгалхой, къахьегама турпалаш, цIи хеза болхлой, колхозхой, хьехархой.

Цхьайттіа сахьат. Хьахоз энтузиастий марш. Советски Союза Турпала, СССР летчик-космонавта, подполковника Е. В. Хрунова хьачуяхь ВЛКСМ ЦIе байракх. Слете дакъа лоацараша берригаш раьза болаш Ерригсоюзни слета сийлен президиуме хорж новкъост Л. И. Брежнев керте вола КПСС ЦК ленински Политбюро.

ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара Б. Н. Пастухова дIакхайкаду слете дакъа лоацарашка КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Л. И. Брежнева дайта моаршал. ДIаьхха, ца соцаш деттача тIоарашца къонала викалаша дег тIара баркал йоах Коммунистически партена, Советски правительствана, Леонид Ильича шийна кхувш йоагIача тIехьен цар цахаддаш йоакхо ярах.

Къахьегамца кхетам балар кагирхой профессиональни ориентаце лард хинна дIаотташ я, аьлар слете къамаьл даьча СССР просвещене министра М. А. Прокофьева, чIоагIбеннаб школа болхлой коллективащцара бувзам, шерденнад лакхерча классашка деша багIараша юкъарча пайданерча балхах дакъа лацар. ХIанз йолаш яц цу тайппара къахьегама объединенеш йоаца край, область. Цар хьалкхеду кIа, рожь, лелаю тракторaш, автомобилаш. Миллионаш дешархой чубоагIа цу тайпара шовзткъа эзар совгIа коллектив я вай мехка.

Цхьаннена тIехьа вож воалаш трибуна тIа бувл дешархой, къахьегама объединеней викалаш, цар дувц шоай толамаш, дIайовзийт опыт.

Къахьегамцара дешархой коммунистически гIулакхий лоархIамах, цар шоай хургйола профессеш харжарах лаьца слете дийцар парте Московски обкома хьалхарча секретара В. И. Конотопа, ВЦСПС секретара Л. А. Землянниковас.

Хозахеташ тIаийцар кагийча нахен мехкарашен дIа-юха тела «Къахьегама турпалаша— дешархой къахьегама дикагIа йолча объединенена» яха призаш Союзни республикай викалашка дIаенна, цIи хеза ялаташ леладер, Социалистически Къахьегама шоазв Турпал А. В. Гиталов.

Слете дакъа лоацаш хиннараша къонача къахьегама толамех дола рапорт дахьийтар КПСС Центральни Комитетага.

Дукхача миллионни иттлагIча пятилетка къонача гварде викалаша фермашка, школай хьуна боахамашка, къонача механизаторий бригадашка, промышленни предприятешка шоаш мел Iомадаьр слета денош гойтаргда столица а Московски областа а предприятешкен боахамашкен хургйолча тайп-тайпарча конкурсашка.

Слете дакъа лоацараштa дагар даргдоаца гIулакх хилар мехка цIи хезача нахаца цхьана Кремле сурт дакхар.

* * *

Цу дийнахьа слете дакъа лоацаш хиннараш В. И. Ленина Мавзолее бахар, цига венок йиллар. Иштта зизай венок йиллар Кремлевски пена юхерча Вовзаш воацача салтечун каша тIа а.

М. ПАНЧЕНКО,
С. САХНО,
ТАСС корреспонденташ.

РЕСПУБЛИКАНСКИ СЕМИНАР

Укх деношка КПСС Нохч-ГIалгIай обкома политически просвещене ЦIагIа хилар агитколлективай, политинформаторий группай кулгалхой, дунен халкъашта юкъерча дешай лекторий, атеистий, историкий, экономистий, юристий республикански семинар.

Семинар хьайийллар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома секретара М. О. Бузуртанова. Семинара балхаца дакъа лаьцар КПСС ЦК пропаганда отдела пропагандистски группа члена, КПСС Ленинградски обкомерча атеизма совета председатела, Ленинградски А. И. Герцена цIерагIча педагогически института кафедра заведующе, профессора, философски Iилмай доктора С. Н. Гордиенкос, РСФСР «Знание» яхача общества пропагандистски группа кулгалхочо, РСФСР «Знание» яхача общества лекторски группа правлене кулгалхочун заместитела А. А. Фрейфельда, РСФСР пропагандистски общества группа члена, СССР Академе пачхьалкхенни правай Института йоккхагIа йолча Iилман болхлочо Г. И. Литвиновас, Нохч-ГIалгIай АССР Пачхьалкхен планови комиссе председатела Е. В. Брыксина.

Семинаре дакъа лаьцараша ладийгIар укх темех йолча лекцешка: «СССР кердача Конституце проект — дегIаеначa социалистически общества демократизм чулоацар», «Дунен мехкашта юкъерча кхохкама хьалашка идеологически къовсами дый», «КПСС XXV съезда решенешка хьежжа иттлагIча пятилетке Нохч-ГIалгIай АССР экономически а социальни а дегIаяр», «Вай ханара КПСС арахьарча политика балха керттера доставаш».

ВАЙ ВАХАРА КЕРТТЕРА ЗАКОН

ВАЙ ДЕГАОНДАЛО

Вай Даьхен боккхача мехка мел дахача къамий дегаондало а хиина дIаэттай берригача къахьегамхошка ювца аьнна КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленумо къоабал а яь араьккха кердача Советски Конституце проект.

Дукха ха йисаяц из доккха цIей хьатIакхача. Тахан цу цIей сийна шоай хьинари денали лакхдаь балха толамаш доахаш къахьегаш советски халкъ доаллача деношка дикка уйлаш тIаяхийта ювцаш латт кердача Конституце проект.

Цун цхьайола статьяш йIаьхъеш, шаьръеш, цхьадола дешаши предложенеши цар тIа IотIаетташ, шоашта бакъахьа да аьнна хетараш дувц къахьегамхоша. Цу хьакъехьа цхьадола сайна хетараш дувца безам ба са а.

9-гIа йола статья чакхйоалача «Цхьанне а бокъо яц ше вIаьхий хилар духьа социалистически доалахьенах пайда эца», яхача дешашта тIехьа е дешаш тIатехача бакъахьа хургда аьнна хет сона: «Социалистически доалахьенна кулг тIакховдадаьр доккха зулам даьрг лоархIалва».

Вайна ма-харра, хIара шера дукха керда промышленни предприятеш хьалъю вай мехка. ХIаьта овсарле лакхагIа хургйолча оагIорахьа реконструкцеш еш тоайий эргайоах хьалха хиннараш. Цудухьа боккха низ болаш чот йоацаш дукха продукци арахецаш я вай тахара промышленность.

Цхьайола промышленни предприятеш проекташа ма-яххара хьалъяь ца хилар бахьан долаш а. ХIаьта цхьаболча кулгалхоша шоашта тIадаькка декхараш дика дIа ца кхахьар бахьан долаш а, сигалара фона бассейн (аре) цIена хургйолча оагIорахьара гIулакхаш дика лел аьнна ала йиш йолаш дац.

ХIанз дукха ха йоацаш Центральни телевидене гIолла, «Саги закони» яхачь передачах хьахьокхаш яр вай Нохч-ГIалгIай цементни завод. Цун лакхача турбашкара хьалъухача бIехача кIуром цемента демои толхадаь гонахьара Iалами, деддзача тайпара цу завода кулгалхоша цига гIулакхаш ца дарах аьнна доккха зулами дар бIаргадайташ. Иштта фо бIехдеш, Iалам телхадеш предприятеш я кхыча моттигашка а.

Сигалара фо цIена хилар, доаггIача бесса из лорадар боккха лоархIам болаш гIулакх да. Цудухьа сона бакъахьа хет 10-ча статья тIа «Алхха паччахьалкхен доалахьа да: лаьтта, цун ченаш, хий, хьунаш» аьннача «сигалара фона бассейн (аре)» аьнна IотIатехача. Цу дешаша фо цIена хилийтара декхараш IотIадехк заводаштен, фабрикаштен, кхыча промышленни предприятештен, кулгалхошта, хIаьта царех шоай декхараш кхоачаш ца дераш беккхтоккхаме оазргхилар хьа а хьокх.

Таханарча дийнахьа тоъал пенсионераш бах юрташка кIезиг-дукха къахьегалургдолаш. Шоай ха дIаяха хиларца дале а, хIаьта унахцIено дика ца хилар бахьан долаш дале а, кагийчарца дIа а итта, колхозашкеи совхозашкеи беча балхах нийсса дакъа лаца шоай хьинар дIа ца кхачарах деш хIама а доацаш цIагIа багIа. Цу тайпарча ха ахача наха леладе моттигаш мел йолча доахан, жа, кхыдола хьайбаш, коа тIара оалхазараш, доххарий шоай доалахьа а долаш леладеш къахьийгача, сона хеташ, вай халкъана боккха пайда а болаш, даар-малар кхы тIех а доалаш гIулакх хургдар, цул совгIа къахьегар бахьан долаш боккхийча наьха унахцIено лорара гIулакхаш а дукха дикагIа хургдар. Из лоархIаме гIулакх дага а дех 17-гIа статья йIаьхъеш укх тайпара дешаш тIатехача бакъахьа хургдацар-хьогI аьнна хет: «Шоай доалахьара хьайбаши коа тIара оалхазараши кхоабаш, леладеш къахьегача пенсионерашта эша гIо-новкъостал долда юрта халкъа Советашa, колхозаша, совхозаша».

Таханара вай юрташ цхьан хана хинначарех вIалла тара яц. Хозача оагIорахьа хувцаденнад цар сибаташ. ХIанз лаьрххIа автомобила тIа а хайна эраваьлча корадоагIаргдац лаьттен чая тIатеха цIа. ХIаьта цхьаццайолча юрташка экономика дегIаярца колхозашеи совхозашеи хьалдаь латт городашкара дараш санна вIаштIардаь цIенош, школаш, берий бешамаш, больницаш, поликлиникаш. Цигача Iоальхкай стадионаш салоIа паркаш, культура цIенош. ДIахо йодача хана колхозийи совхозийи экономика кхы а лакхъенна дIагIоргхилар вайна гуш да Царга йиш хургья городашкара дараш санна дола гIирсаш хьалде. Цу гIулакхаша тIа-тIа дIайоаккхаргья городашкеи юрташкеи бахача наха юкъера башхалонаш. Цудухьа бакъахьа хургдацар-хьогI аьнна хет сона 22-гIча статьяй «...юртех дика кийчъяь посемкаш яра программа» яха дешаш укх тайпара дIаяздича: «...юртех дика кийчъяь городашта тара йола поселкаш яра программа». Иштта поселкаш хьалйича кагий нах йоккхача городашка дIаухаргбац, духхьал техникумашкеи институташкеи деша ухараш мара.

Советски Союзе мел дахача къамашта сийрда сердало енар дешар да. Деша безам баьрий цхьа кепиг ахча дала ца дезаш дешилга я. Из бокъо вайна еннар Конституци я. Цох даьнна беркат да тахан вай дукха инженераш, лораш, экономисташ, юристаш, педагогаш, юрта боахама специалисташ хилар. Уж ца хилча иштта массе оагIорахьара дика хургдацар вай халкъа гIулакхаш.

Ала деза цхьан хана институташи техникумаши яьхача цхьаболча специалисташа шоаш цига дешаш Iомаьча специальностех балхаш а ца деш, кхыча отраслешка балхаш деш хилар. Нийслу технически вуз а яьккхе, инженер яха цIи йолаш вар, торговле болх беш, педагога дешар дийшар, берашта хьехаш а воацаш, заводе болх беш. Доккха зе ду паччахьалкхено духхьал цхьан студентага дешийта гIерташ. Цудухьа сона нийса хетац иштта лаьрххIа дешара заведени яьккхача саго ший специальностах я боацаш кхыча отраслешка болх бар. Из дага а дехa нийса хургдацар-хьогI аьнна хет 45-гIа йола статья чакхйоалаш е дешаш IотIатехача: «ЛаьрххIа лакхереи юкъереи дешара заведенеш чакхъяьхараш декхарийла ба шоаш Iомаьча профессех халкъа боахаме балхаш де».

Вай даьша яьхад: «Барттайна бахача дезалашта юкъе а нийслу харцваьнна саг». Тахан вайна юкъе а нийслу хьаьнала къахьега безам а боацаш рузкъа лаха гIертараш, корта бохабеча маларашта тIехьа а баьнна, прогулаш ераш, касткаста балха моттигаш а хувцаш областера областе, республикера республике а ухаш цхьан метте Iохайнг сатийна балхаш ца дераш Цу нахагара юхера а вай обществана хьабоалаш цхьаккха пайда бац, зе мара. Иштта харцахьа леларaш дукха кIезигагIа хилa мегар боаггIача тайпара царца къовсам лоаттаборе Цу хьакъехьа 60-гIа йола статья йIаьхъеш укх тайпара дешаш гIатехача бакъахьа хила мегар: «Хьаьнала къа ца хьегаш кхыча беса рузкъа лаха гIертарашца, маларашта тIехьабаьннарашца, бахьанаш доацаш дукха моттигаш хувцарашца мел ца болийташ къовсам лоаттаболба».

С. АУШЕВ.
«Чечингсельстрой» треста УМС начальник.

Проекто яххача бесса

ТОАЛУ КЪАХЬЕГАМА ТОРОНАШ

СССР кердача Конституце проекто чулоац хIара советски сага вахарца ювзаенна йола социально-экономически бокъоний шерра комплекс. Конституце проекта 21 статья тIа йоах: «Паччахьалкхено йоакхо ю къахьегама хьалаш тоадара, кулгаца беш бола хала болх комплексни механизаци производствана автоматизаци яра ларда тIа кIезигбарех, хIаьта дIахо йодача хана цIенбаь юкъера дIабаккхарех».

ХIанзара юрта боахам хьайийцача, вайна гуш долча тайпара, массе а балхашта механизаци яьй оахам деча, фийг бола культураши гидуаргаши дIаювча, чуэцача, кхыдолча балха доскъошка. Шерагара шерага лакхлуш доагIа хьайбаш леладеча отрасла балхашта механизаци автоматизаци елга.

Республикерча колхозашкеи совхозашкеи хьал а яь хIанз болх беш я 11 шура йоаккхаши 5 хьакхарч кхоабаши йола хьайбаш леладу комплексаш. Боахамашка тIехьарча хана яьннай керда профессеш — оператор, машинаща шура яккхара говзанч. Цар болх — лакхара квалификаци йола къахьегам ба. Юртбоахамера къахьегам тIехь-тIехьа индустриальни къахьегамах цхьа дакъа а хинна дIаотташ, промышленносте болх беча наьха къахьегамца нийслуш латт. ДIахо а вай мехка цу хьакъехьа мишта чIоагIа болх бе лерхI хьахьокх Конституце проекта 22-ча статья тIа яздаьча «СССР-е лерраггIа чакхйоакх юрта боахама къахьегам индустриальничоа таралостабара»... лаьрхIача программа» яхача дешаша.

ТIаккха промышленносте хинна хувцамаш геттара а эргало йолаш ма-дий.

ХIанз республика промышленносте болх беш я 400 гаргга механизированнии, поточнии, автоматизированнии линеш, 192 комплексно-механизированнии участок, цех, производство.

Дерригнешта хIана яц аьнна механизаци яьй мехкдаьтта доаккхачеи газэвойи промышленноста, электроэнергетика отраслей балхашта. Цу боахамашка кулгашца дз деза балхаш деш бац механизмаши машинаши тоасчареи царна наладка ечареи болхлой мара.

Къахьегама механизаци лакхача боарамагIа я химически, кхыйолча дуккхача промышленни отраслашка.

Статистически управлене долча даннеех тIехьарча итт шера республикерча промышленноста болхлой къахьегама механизаци елга 20 процент лакхденнад.

Производстве механизации автоматизаци дегIаярга хьежжа дукхагIа хиннаб аппартчикаш, машинисташ, наладчикаш, автоматий настройщикаш, операторaш, кхыбола лакхара квалификаци йола болхлой.

КХОАНА—МАШИННАЬКЪАХОЧУН ДЕРРИГСОЮЗНИ ДИ

КЪАХЬЕГАМА СОВГIАТ КИЙЧДАЬ...

Грозненски машиннаькъа отделене вагонни депо коллективана укх шера карагIдувл башха-дика гIулакхаш. Мехкдаьтта продукташ чуйоттара, цистернаш кийчъяра ах шера план 115 процент, хIаьта сийрда продукташ чуйотта цистернаш кийчъяра план 130 процент кхоачашъяьй вагонникаша. Планал совгIа халкъбоахама мухь тIаботтара 18300 цистерна кийчъяьй, вешта кхо бIаьи пхиъ еза состав. Иштта тIехкховчашъяьй цар 7 бетта план а. Цул совгIа, карара пятилетка продукце дикали производства эффективности лакхъяра пятилетка хилар теркаме а лаьца, вагонашта ремонт яра балхаш сихеи дикеи чакхдахарца ши процент кIезигдаьд дIадодар а. Планал совгIа баь пайда 97 эзар сомага дIакхачийтаб.

Юбилея сийна яьржача социалистически яхье белгальяьннай хьалха латта цехаш, бригадаш, сменаш, къахьегамца коммунистически гIулакх а долаш болх бераш. 27 саг ва предприяте 1978 шера чотах хIанзле къахьегаш. Пятилетка кхоалагIча шера чотах къахьегарех ва, масала, электросварщик коммунист Шульга Геннадий Матвеевич, слесарь Акиничев Борис Леонидович, токарь Глушнев Юрий Михайлович, слесарь, коммунист Юсупов Геннадий Митаевич, слесарь, коммунист Паничкин Виктор Антонович, слесарь Мухажиев Лула Магомедович, иштта дуккхь кхыбараш. Шерра социалистически яхь а йоаркаяь къахьегача 7 цеха, 23 бригадана, 723 сага вешта аьлча предприяте болх берех 74 процент бараштa коммунистически къахьегама цIи еннай, Коммунистически къахьегама цIи лелаеш я автоконтрольни пункт яха цех, хIаьта промывочно - пропарочни станце № 4 йолча сменана бокъо еннай КПСС XXV-гIча съезда цIи лелае. Автоконтрольнии колеснии цехаша, подшипникашта даьтта чудеттача отделене дика мара хилийтац шоаш кийчъю продукци.

Болхлой хьалхлениа бархI производственни участкашка кхомбара лицевой счеташ хьайийллай. 1977 шера производства эффективность лакхъяра тIехьа яьржача социалистически яхье 57 эзар сома пайда баьб болхлоша.

Цу яхьах хьахиапар гойташ йола стенд-экран я предприяте. Экрана керте укх тайпара дешаш да тIаяздаь: «Новкъост, хьо депо да ва, хьаьша вац. ХIара балха минута хам бе, хIара фенг кхое!» Цу тIа хьахьекхад хIара цехо, бригадас, сменас бетта кхомбара чотах баь пайден лаьца моттиги. Цу яхьа доал дер а тIахьожам лоаттабер а экономически анализа бюро я.

ШоллагIа шу да «ХIара балха денна — дикала Знак» яхача девизагIа укхаза социалистически яхь лелаю. Цу девизагIа шоайла яхье яьннай 5 цех, 13 бригаден сменеи. Царна юкъевоагIа болх берех 800 саг. Из яхь мишта лел гойт экранаша. Ялхайтта я уж, предприяте бригадас, сменас цхьан дийнахьа баьча балха дикал, нормаш мел кхоачашъяьй хьахьокх цар. Бутт чакхбаьлча хьалхаяьнна смена, къаьст-къаьста бола болхой мах болча совгIатаца белгалбоах.

Массанахьа санна, вагонни депо болаш ба шоай хьалхле лелаераш. Уж ба предприяте керттера низ, ког гIортилга.

Вагонашта технически тIахьожам лоаттабеча цехерча Белин смене 25 саг ва болх беш. Сменас социалистически яхь йоаржаьй «Ремонт еш ва гонаша йоаккха ха ма-хулла кIезигье, уж тешаме хургйолаш дика ремонт е царна» яхача девизагIа. Дуккхача къамаех ба смене къахьегараш: эрсий, эрмалой, татараш, нохчий, кхыбараш. Шоайла барт болаш, дIа-хьа эздий гIулакхаш леладеш нах ба уж шевар. Цудухьа дика кайоал хьалхашка латта декхараш кхоачашдеча. Ханнахьа дIайолх укхазара халкъбоахама мухьаш: мехкдаьтта, мехкдаьтта продукташ, кхыбола мухь ийца йолха вагонаш. Ах шера планал совгIа кхо эзар цистерни вагони тоаяьй ремонтникаша. Иштта тIехкхоачашъяьй цар ворхI бетта план а.

Смена кулгалхочо Белина Анатоле шийн хьалхалаттараш бувцаш къаьстта могавеш дош аьлар слесарах Джантемиров Балаудинах. Укхаза къахьегача шерашка массехк смежни говзал Iомаьй цо, хIаьта болх тешамеи цIенеи бу. Ер де деза Iа аьлча цIаккха ак ца оалаш кийча хул моллагIа хьалхашка оттадаь декхар кхоачашдара. ХIанз Джантемировеи цунца къахьегача Аюджанянеи, Калмыковеи керда балха хьавена зIамига саг Педачин Владимир Iомаву шоай профессех.

— Тха депо коммунистически къахьегама предприяти я, — аьлар вагонни депо парткома секретара Мадагов Дукх-Вахас,—цу цIеро дуккхача хIаманна тIехьа, къахьегаме, общественни балха тIа декхарийла ду тхо. ДIадаха шу оаха дика чакхдаккханзар. Из бахьан укх шера январь бетта хиннача партийни собране шера итогаш а еш кердача шера дола декхараш дийцар. Цига иштта дийцар коммунистий Паночкинеи Юсуповеи балха опытах. Цар белха опыт хьазца могайир оаха массанена а.

Укх шера июль бетта хьежача гучадаьннад Юсупов 1978 шера июль бетта чотахи, хIаьта Паночкин — июнь 1978 шера чотахи къахьегаш болга. «ХIара балха денна — дикала Знак» яхача девизагIа болх беш пхи цехи кхойтта бригаден смен ей я тха предприяте.

Цу девизагIа болх беш 87 процент болхлой ба.

С. ШАДИЕВ.

Грозненски локомотивни депо бригадашта юкъе яьржача социалистически яхье укх юбилейни шера а массаза санна хьалхалатташ я машинист-инструктор, цеха партбюро секретарь А. И. Шморгунов керте латта локомотивни бригада. Духхьал хьалхарча ах шера заданел совгIа цо дIа-юха дихьад 10 эзар совгIа тони халкъа боахама мухьаш.

Цу бригаде къаьстта дика къахьегаш ба беза мухь тIабола поездаш дIа-юха кхувла тепловозий машинисташ С. В. Замойский, О. М. Грязнов, машиниста гIонча Л. В. Самохин, кхыбараш. Цар хIара рейсагIа заданел совгIа дукха мухь хьу шоай поездаца.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) машинист-инструктор А. Шморгунов, машинист С. Замойский, машиниста гIонча Самохин, машинист О. Грязнов.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЦIЕЙНА ДИКА НАКЪАБАЬХКАБ

Станци Назрань зIамига моттиг мара яц Къилбаседа-Кавказски машиннаькъа станцешта юкъе. Цхьабакъда, коллектив зIамига мара еце а, дика традицеш я цун, болх, гIулакхаш да паччахьалкхен масштаба юкъе доагIаш. Коллектива эттара дикагIъярех цхьа традици я хIара цун болхло къахьегам безаш, цун мах беш хилар.

— Из иштта хилара тешал деций тха коллективацара дукха бола ветеранаш? — йоах станце начальника метта волча нов. Албогачиев Ювсапа. — Тхоца нагахьа сагмара вац керда балха баьхкача нахах. ЦIераш йоах во дикагIбарий.

Станце грузовой вагонашца болх беш боккхагIбола кондуктораш ба Евлоев Салмани Албогачиев ИбрахIими, шаккхе социалистически яхье хьалхле лелаерех а. правительствении совгIаташ долаш а ва. С. Евлоев 3-ча степеца «Къахьегама Сийлен» ордена кавалер ва, хIаьта ИбрахIим Ленински юбилейни медаль а, массехк сийлен грамота а, «Социалистически яхье котваьннар» яха ши значок а йолаш ва.

Коллектива къаьнача болхлоех ва товарни контора весовщик новкъост Ажигов Муса, Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема доакъашхо. ТIема герзаш Iодаьккхачул тIехьагIа хьайна машара къахьегам чамболаш лелабу таханалца.

Цун новкъост, иззамо весовщик, Аушев Махьмад станце балха вола ткъоалагIа шу да. Цул а хьалхагIа векав эрсе Немков Леонид Елисеевич, билеташ доккха кассир. Цу шиннена а укх деношка, Ерригсоюзни машиннаькъахой Ди хьатIакхоачаш, дикача къахьегамцеи лакхарча дисциплинацеи хьабоагIаш хиларах «Къахьегама ветеран» яха медалаш елар.

ТкъоалагIа шу да авари йоацаш, хьокхаме болх дIахьош станце дежурни Оздоев Хьажмурд хьавоагIа.

Иштта барех латт станце коллектив. Цудухьа массаза дикагIчарнеи шоай социалистически декхараш дизза кхоачашдечарнеи юкъе а я.

— Иштта, — йоах социалистически яхьа гIулакхаш леладеча Грозненски отделене инженера Вихляева Татьянас, — цу коллективо укх шера 2-ча квартале а кхоачашъяьй яхьа условеш. Станцешта юкъе дикача чоте латт Назранера коллектив.

— КхоалагIа квартал мишта йоланьй оаш? — аьнна хаьттача нов. Албогачиев Ювсапа дувц:

— Тхоай машиннаькъахой цIейга вIалла а дахка йиш мичай совгIат доацаш, из тха традици ма-йий. Станце производственни балхацара керттера хьокхамаш да вагонаш йоассаелгеи йоттилгеи, хIаьта грузовой операцешта кIал уж сайца латтилга кIезигдари. Июль бетта планах йоассае езаш яр 150 вагон, йоассаяьй 282; йотта езаш 158 вагон е 7400 тонн мухь бар, из задани а тIехкхоачашъяьй. Грузовой операцешта кIал вагонаш сайца латтилга лохдара задани 1,3 сахьат кIезигъяьй.

Цу хьокхамел совгIа цхьаькха да машиннаькъахой балхаца шийн тайпара кнзга лоархIаш: наькъа тIа лелача поездашта авари хургйоаца болх Iалашбар. Цу гIулакхага хIара болхло къаьсттача беххтоккхамца хьеж.

З. ДАУРБЕКОВ.

МАШИННАЬКЪАХОЙ ДЕЗАЛЕРА ЦАI

«Дезача цIейна — сийленца накъагIоргда» яхача девизагIа къахьегаш ба укх юбилейни шера Грозненски машиннаькъа отделенена чуйоагIача Карабулакски машиннаькъа станце болхлой. Иштта къахьегаш бола уж башха-дика толамаш доахаш накъабаьхкаб Ерригсоюзни машиннаькъахочун дезача цIейна. Халкъа боахама мухьаш тIадоттара ворхI бетта план 114 процент кхоачаш а еш планал совгIа тIадеттар цар эзараш тоннаш мухьаш. Вагонашта тIера мухьаш Iодахара паччахьалкхен план 117 процент кхоачашъяьй цар. Мухьаш тIадотташ вагонаша сеца латташ йоаккха ха кхо сахьат кIезигъяьй. Уж толамаш даха вIаштIехьдаьннад керда техникеи халача балхашта автоматизаци елгеи машиннаькъа боахаме юкъедоаладарах.

Иштта толамаш доахаш йолча Карабулакски машиннаькъа станце коллективана укх шера шоллагIча квартале яхье баьинараша даьхача толамий итогаш йича хьожаяьй Грозненски машиннаькъа отделенен райпрофсожен карара кэра тела ЦIе байракх.

Карабулакера промышленность сихха дегIаухаш хиларца дувзаденна машиннаькъа станце коллективо де деза балхаш дуккха дуккхагIа хиннад. Уж балхаш толамца чакхдахара станцена хьатIадоагIаш дола дукха наькъаш даьхкад. Карабулакски предприятешта лаьрхIа мухьаш дахьаш вай мехкарча дуккхача моттигашкара поездаш хьаух укхаза. Мехкарча дуккхача моттигашка дIакхухьийт Карабулакерча предприятеша кийчъю тайп-тайпара продукци а. Духхьал укх шера хьалхарча ялх бетта укхаза кийч а яь дIаяхийтай эзараш вагонаш. Октябра 60 шу дузача цIей сийна къахьегама вахте латтача цар тIера мухьаш Iо а даьха кийчъяьй эзар совгIа вагон.

Болхлой династеш а йолаш башха-дика говзанчаш ба укхаза къахьегаш. Шоай дуккхача шерашка Iоаяь опыт лог раьза долаш дIалу цар а къоначарна.

Машиннаькъа станцена керте латт къона начальник, коммунист, къахьегама ветеранаш болча машиннаькъахой воI Гиреев ХьакIаьш Абдулмажитович. Духхьашха укхаза машиннаькъа рельсаш йоахкача хана болх беш хиннав ХьакIаьша даь да Гиреев Эльжа. Иштта Плиевски машиннаькъа станце начальник волаш болх беш чакхваьннав цун да а. Дукха ха я Артезиан яхача станце начальник волаш цун даь вошас къахьега а. Цун дезала кхаь воахалах бола нах Къилбаседа-Кавказа машиннаькъа тIа къахьегаш бола 150 шу дизад.

Машиннаькъа тIа ХьакIаьш Абдулмажитович къахьегаш вола 20 шу гаргга ха я. 1958 шера Беслановски наькъий-техническ училище деша а ваха 1959 шера дика чакхъяьккхар цо из. Цу хана денз машиннаькъа тIа болх беш ва ХьакIаьш. Шийн вахаре эгтара бочагIа дола шу лоархI цо ше КПСС членалла дIайийца 1961 шу. Машиннаькъа тIа къахьега волавенна дукха ха яьлехьа дика кхетадир цо дIахо деша дезилга. Цудухьа Орджоникидзевски машиннаькъа техникуме деша а ваха толамца чакхъяьккхар цо из. КПСС ЦК-ра Лакхехьара партийни школа а чакхъяьккхар цо 1976 шера. Х. А. Гиреев КПСС Малгобекски горкома инструктор, «Малгобекнефть» НГДУ узкоколейка начальник, Плиевски машиннаькъа станце начальник волаш хиннав. 1971 шера денз Карабулакски машиннаькъа станце начальник волаш къахьегаш ва из.

Дуккхача шерашка хьинаре къа а хьегаш цо даьхача къахьегама толамий боккха мах баьб. Цунна еннай Ленински юбилейни медаль, «Знак Почета» яха орден, Грозненски машиннаькъа отделене райпрофсожа тийнна сийлен грамоташ итташ я.

Г. ГАПОТЧЕНКО.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) станце начальник Х. Гиреевн станце дежурни З. Аньковaн.

Автора сурт.

ПРОПАГАНДИСТА ТРИБУНА

ЛАДУВГIАРИЙ САКХЕТАМ ЛАКХБУ

Нохч-ГIалгIай АССР унахцIенон министерстверча 30 саг чувоагIача семинарски группо «Материалистически мировоззрени хьахиларахи дынах юхедиса зене гIулакхаш дIадахарахи дола гIулакхаш» яха тема Iомайир дIаладахача шера.

Вай республика хьалашка хьежа нах юхатохараи дынах юхедисараш дIададахараи медицински лоархIам боккха болга кхета а деш, партийни организаце ший беррига теркам тIабахийтар теоретически материал моттигерча хьалашца ювзара, вай вахаре нийслуш дола бакъдараш наха дIадовзийтара. Вайна хьалхашка латта агитационно-кхетама болх толамца чакхбаккхара группа ладувгIархой дикагIа йолча рефератех пайда эца безилга оттадир. Цу гIулакха группа хIара ладувгIархо агитатораш а баь тIачIоагIбар цхьабараш шоай предприятешка, вожаш — нах бахача кварталашка. Цар массане дика кхетама болх бир, къаьстта моттигерча Советашка хоржамаш хилале хьалха.

Семинарски группашка дийшараша конспекташ йора политически просвещене цIен лекцешта, цул тIехьагIа уж Iома а еш, парторганизаце декхарашца уж ювзаш оттайора шоай рефераташ. Цудухьа кIоарга чулоацам болаши творчески уйлаш тIайохийташи хулар цар материалаш.

«КПСС XXV съезди атеистически кхетама декхараши» яхача темах къамаьл деш группа ладувгIараша (С. А. Красюкова, Н. Ф. Зуева, кхычар) теоретически дешаш дувцаш доаладар вай республике дынца дувзаденна хIанз а тIехьа нийслуш дола масалаш. Къаьстта медицински болхлой вIаштIехьдоаллача тайпара дийцар вай ханара атеистически хьала дешаш нохчий а гIалгIай а меттала. Уж дешаш дувцаш пайда ийцар беседай хьисапе деча къамаьлех. БелгалвакхкХа лов Iха министерства дарбаш отделя инспектор Добриев Султан. Къахьегарн атеистически кхетам лакхбари шоайла чIоагIа бувзам болаш хилар дувц цо ладувгIараштa. Социалистически тохкама лоархIамаш хьалха а тетташ группа членаша хьахьокх дына Iоткъама кIала латтараш производства толамаш лакхлара дукха сагота боацилга. хIана аьлча царна юкъе дукхагIа хул балха тIерабувлараш, балха тIехьабусараш, къахьегама овсарле лохъераш, къахьегама дисциплина телхаераш.

Минздрава дарбан отдела начальник волча С. Х. Самбиева берригаш тешабеш дувц атеистически интернациональнии кхетам балар къоастаде йиш йоацилгах, «Коммунистически нравственность кхоллар дына гIулакхаш дIадахара лоархIаме хIама да» яхача темах дувцаш керттерча эпидемиолога В. А. Дениева даь къамаьл масеэне дег чу дужаш дар. КПСС XXV съезде Л. И. Брежнева яьча доклада тIара доагIача декхарех пайда а эцаш, цо дийцар советски сага оамалаш, цун лоIам цхьан оагIорахьа ерзаяь хилар.

Халкъа социальни дегIадар шийн аргIах дIадола атеизм дегIаяра гIулакх хилар белгал а доаккхаш, группе дешараша: керттерча акушера-гинеколога А. П. Кузьминас, цIий хувцача республикански станце керттерча лора М. Х. Шамаева, кхычар хьахьекхар шоай тематиках дола теоретически дешаш шоашта дика довзилга.

Марксизма хьехама хьалхарча атеизма дешаш дувцаш, атеизма марксизм-ленинизма къовсам хьал а лоацаш, къамаьлаш даьраша гучадаьккхар вIашдухьал латтача философе системаша вай хана шоайла къувсилга, дынах тешари къам тIехьадисари бувзам болаш хилар, дына догматашн пролетарски интернационализми вIаши товргйоацилга, моттигерча дына тоабашца лира къовсам лоаттабе безилга.

Цудухьа группа ладувгIарий рефераташ тIагIоллара дувцаш а йоацаш, деррига чулоацаш яр. Деррига дыно ду зенаш гучалоаккхаш, уж дIадахара де дезараш дувцаш я «Идейно-кхетама болх комплексагIа бе безарах КПСС XXV съезде дийцар» яха Н. Ф. Ромашовай реферат, Н. Е. Богалея «Атеистически къахьегами атеистически кхетами» яхар, кхыяраш. Уж а лакхе вай йийца кхыйола а рефераташ къоабалийр семинарски группе, массово-агитационни болх беча царех пайда эц. Шоашта тIачIоагIъяьча участкашка шоай рефератех кхетама балхаш дир группа ладувгIараша А. А. Вартановас, В. А. Денисова, С. М. Добриева, кхычар. Дешара шу чакхдалале эзар саг чу а лоацаш 10 моттиге шоай рефератех цар къамаьлаш дир.

Политпросвещене цIагIа ладийгIача лекцей конспекташ оттаярал в, рефераташ язъярал а семинарски занятеш дIаяхьарал а, тIечIоагIъяьча участкашка кхетама болх барал а совгIа тха группа ладувгIараша программа вIашагIйоллаш теоретически форма юкъе а йоалаяь дика чакхъяьккхар «Атеистически кхетам — идеологически балхах дала йиш йоаца дакъа». «Атеистически кхетама эффективность лакхъяра наькъаш» яхача темах хинна Iилма-теоретически конференци. Цу темах доклад йир юххьанцарча партийни организаце идеологически белха тIахьожам беча секретара заместитела, керттерча педиатора А. А. Вартановас. Цун доклада хьакъехьа цига къамаьлаш дир иттнел совгIа саго. Цар массане а шоаш деш дола къамаьл дийзар КПСС обкома V пленума идеологически болх комплексно дIабахьара долча соцамаща, хьахьекхар шоай кхетам лакха хилар.

Сона хетаргахьа, кхаь даькъах латта партийни дешара из форма: политпросвещене цIагIа лекцешка ладувгIар, семинарски занятешка дакъа лацар, къахьегамхошта хьалхашка шоай рефераташца къамаьлаш дар дукха дика кхетам луш я.

ДикагIа йола формаш юкъе а кхувлаш дешара шу чакхдаккхар тха болхлой идейно-теоретически кхетам лакхбаккхарал совгIа уж юкъе эзаб юкъарча вахара, кадраш кийчъяра, наха деш дола медицински гIулакх тоадара, совхозий кхашка балхаш дераштa новкъостал дара.

Дика хIамаш карагIдувларца цхьана тха партийни дешара юкъе да цхьаццадола кхоачамбоацараш а. Уж юкъера дIадахарца кхы а лакхлургъяр дешара эффективность. Царех лархIа деза историко-революционни моттигашка оаха экскурсеш ца елга, парте ветеранашца вIашагI ца деттадалар, кхыча группай опыт Iомаяра йоакхо ца яр, тоъам болаш пайда эцац гойтара пособех, дешара, методически, тематически фильмех. Иштта, оаха медикаша, хIанз а йизза балха юкъе озац бахача наха юкъе КПСС Нохч-ГIалгIай обкома V пленумо дIадеххача тайпара, интернациональнии, патриотически, атеистически кхетам боаржабара йола торонаш.

Уж кхоачамбоацараш ца хилийта хьожаргда тхо хьатIадоагIача дешара шера.

М. СУЛАЕВ,
Нохч-ГIалгIай унахцIенон министерства партпроса семинарски группа кулгалхо.

ВЕЖАРИЙ ЦХЬАН ДЕЗАЛЕ

КЪАХЬЕГАМХОЙИ ГОВЗАНЧИЙИ МОХК

УДМУРТСКИ АССР ДЕНОШ—НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕНЕ

Приуралье, Каманеи Вятканеи юкъе хьунаш екача улл удмуртски лаьтта. Хьалхара зама йолаш дукха халон бален лайнаб цо. Кердача, сийрдача вахарга бола никъ цунна хьабиййлар Сийлахь-боккхача Октябро.

1920 шера 4 ноябре Российски Федерацечухь хьайир тIехьа 1934 шера Удмуртски Автономии Советски Социалистически Республика а яь йола Вятски автономии область.

Халкъий цхьатарра бокъо йолча дезала член, удмуртски халкъ тахан дог айденна къахьегаш, культурно салоIаш, шиӣ говзал дегIайоалаеш, бIубенна кхоаненга хьежаш да. ХIаьта республике хIаране кхетаду Советски Iаьдала шерашка хьа мел даьр Коммунистически парте хьаькъал дола ленински политика чакхъяхарах, сийлахь-доккхача эрсий халкъой Союза дерригача халкъашеи вежарашха даьча новкъосталах хьахиннар долга. Удмурте столица юкъмоттиге латта монумент. Цу тIа даь йоазув да: «Сийле хийла эрсийи удмуртскии халкъий сийлахь-доккхача доттагIала!».

Кердача Конституце проекта тIа йоах: «Советски Iаьдало кIоаргга социально-экономически эргалонаш яьй, кхы цIаккха а хургйоацаш дIаяьккхай саго сага еш йола эксплуатаци, классови антагонизмаши къаманшта юкъера моастагIали, производствашта общественни доалахье, къахьегача адамашта бокъонца йола демократи чIоагIъяьй...»

Удмурте 60 шера баь никъ — цунна дола къаьгга тешал.

Удмурташка паччахьа Iаьдалгара кхаьчар хала тIехьале. Октябрьски революци хулаш лаккхера дешар дийша цу къамах массехк саг мара вацар. Бахача наьха цхьан сага снх хьаеш йола промышленни продукци цу хана тIехьайиса хиннача Россе юкъера йоаккхаш хинначул кхозза кIезигагIа яр.

Советски Iаьдал даьннача хьалхарча деношка дена удмуртски халкъо дерригача дег тIара хьаллоац социалистически революци, хьинаре юкъе йоагIа керда вахар хьадеча, шийна мога дакъа юкъехьо къахьегача халкъо юкъарча гIулакха. Масала, довзаш да е хIама. 1919 шера моцал Iовшаш хинача Москвани Петроградеи болхлошта ялат дахьаш ена удмуртски къеча каьхя делегаци тIа а йийца Владимир Ильич Ленина Моссоветага дахьийтача записка тIа яздора: «Ер дIалуш бараш — Вятски губерне Сарапульски уездера новкъостий. Вайнеи Питерани хIаранена 40.000 пунт ялат денал. Из да къаьстта баркал ала доагIа царна карагIдаьнна башха-дика денале гIулакх».

Удмурте къахьегамхой иштта доккхал деш ба граждански Сийлахь-боккха Даймехкеи тIом хиннача шерашка ижевски болхлой кулгаша хьадаьча герзо моастагIа вохане гIо дарах а. Хьалха промышленность дегIаяра тIехьаюсаш хиннача краях хьалхарча пятилетка шерашка мотоциклаш хьаю дахье хилар, мехка хIара кхоалагIа мотоцикл хIанз Ижевске хьаю. Пятилетка чакхйоалаш укхаза хьалъергья шера 450 эзар мотоцикл арахецаргйола мощносташ.

Инь орден лелаеча «Ижмаш» яхача производственни объединене — республика промышленноста флагмане — спортивни топаща е металл чакхдоахача станокаща, мотоциклаща цхьана вIаштIехьдаьккхад цунна керда йола продукци: «Москвич» яха легковой кIезигалитражни автомобилаш арахецилга. Укх карарча шера автомобилаш ераша доккхий социалистически декхараш тIанйцад — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу доалаш заводской конвейера тIара миллионни кIезигалитражка арахеца.

Удмурте специалисташа болхлой класаца дуккхача хана дена цхьана болх а беш дика толамаш даьхад нийса заготовкаш, пайданегIа йола проката профилаш, металла метта полимераш шерра юкъейоалаяра, и. кх. дI. Автономии республика хIанз арахец каьхат хьаду машинаш, радиоприемникаш, газовии электронии аппаратура. Сиха караерзаеш я Удмурте мехкдаьтта доаха мощносташ а.

Советски Iаьдала шерашка эргабаьннаб юрта боахамерча болхлой къахьегам а. Удмурте кхашка кхаьчай эзараши эзараши тракторши комбайнаши, хьалъеш я хьайбаш леладу комплексаш, шерра дегIалоагIаш да лаьтташта мелиораци яр. ДIадахача шера даьккхар цIаккха а ца даьккхача тайпара дукха ялат. Шерагара шерага ме доал дуккхагIа йоах хьайбай продукци.

ДIадахача шерашка Советски Удмурте хиннай йоккхий культурни эргалонаш. Тахан цига я эзарнел тIех юкъардешара школаш, профтехучилищаш, техникумаш, вхиь вуз, царца паччахьалкхен университет. Республике бахача нахах хIара виъагIвар дешаш ва. Удмуртий я шоай къаман культурей искусствон, шоай артисташи, музыканташи, композитораши, лораши педагогаши. Республике эрсийи удмуртийи метталла арахецаш да 50 гаргга газети журнали. Моттигерча книжни издательства шера йола тираж миллион экземплярал совгIа я.

Автономии республика хIара ди дIаьхий да халкъий ленински доттагIал хьагойтарца, советски наха вIаши деча новкъосталца. Масала, москвичаша ижевцашта гIо дир автомобилаш хьаелга карадерзаде, хIаьта Татаре, Башкире, Оренбургски области мехкдаьттахоша шоашкара вежарашха дола декъа юкъедихьар Удмурте лаьттан ченаш тохкача.

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна дерригхалкъа социалистически яхь а йоаржаяь, Удмурте къахьегамхоша, российски цхьатарра бокъо йолча боккхача а барттайнача а дезала членаш хилара тарра, шошкара дакъа юкъехьо КПСС XXV съездо оттадаь декхараш, иттлагIча пятилетка планаш кхоачашъеча.

Шоаш тIанйца социалистически декхараш толамца кхоачаш а деш Октябра 60 шу дузача цIейна толамца накъаболх Шалински района «Шалинский» яхача откормочни совхоза чуйоагIача Карагалински скотоприемни пункта болхлой. Хьалхарча ах шера планагIа 137 тонн хула доахаш, жа, гаьзарий хьачу а нийца кийчъе езаш бар уж. Из план 115 процент кхоачаш а еш, хьачуийца хьайбаш 153 тонн хилар. Планал совгIа хьачуийцараш 16 тонн хилар. ДIабахача июль бетта план а дикка тIеххоачашйир цар.

Юкъера лаьрхIача дийнахьеи буси скотоприемни пункте хьачуийцача хIара устагIана тIакхетийта деза дулх 70 грамм долча укхаза хIара дийнахьеи буси тIаккхеташ дар 120 грамм дулх да. Шоай декхараш цIенеи дизаан кхоачаш а деш хьинаре къахьегаш хиларца белгалбаьнна ба жа Iуй бригадир Дашаев ХIарон, жа Iуй Муташев Ваха, Умханов Саламу, воккхагIвола болхло Мальцагов Мовлды, кхыбараш.

СУРТА ТIА: жега хьошаж ва жа Iуй бригадир ХI. Дашаев.

И. ПЛИЕВА сурт.

ОКТЯБРА 60 ШУ ДИЗАРГА

ДОГ КЪАЛАЦ ВЕТЕРАНА

ОЧЕРК

Цхьа сахьат даьннад, букъа тIехьашка ши кулг а делла, шорттига боахача гIанца шиӣ кабинет юсташ совхоза директор Крутов Петр Максимович лела.

Директора Iуйрайнара уйлаш... Хьахулаш латта дж мо мара хIанз укх сахьата сиха йоаца, хIаьта гIа сихбеш йола.

— ДОК-е телефон тоха еза: хьу енна новкъостал де мегар цар...

— Баьцадаараш дуккхагIа гулдулургдар, нагахьа санна нах кхетамца балхаш тIа дIанийсбича...

— Школьникашта цIена метта хIамаш кийчъе еза нислагIча классашкарча дешархоех 300 саг воагIа кхоана хьувкъам чуэца...

— Шифер хьаккхьачай, догIаш IотIадоладалалехьа столовена тхов тилла беза...

— Хьувкъам лорабергбола ха чIоагIийча харцахьа хургдацар — арахьара тIабаьхка болхлой дукха ба боахаме...

— 17 сахьат даьлча къонача болхлошта керда паспорташ дIадала культура Дворецe ваха веза...

«Iуйре дика хийла хьа Петр Максимович!» Парткома секретарь вар из кабинете хьачуваьннар. Цунна тIеххьа боаггIаше а шоайла къамаьлаш а деш хьачубаьлар керттера агрономи рабочкома председатели. Ийлла латтача кабинета наIарах дIаарахьежача гуш дар хIанз бригадираш а гулбенна хилар, хIаьта а цхьан юккъалца директора сагот ца деш Iа уж.

ЦIаьхха сахьата тIа IотIа а хьежа ийлла латтача наIарах дIаара а кхайка аьлар директора: «Хьачудуала, новкъостий!» ТIаккха Iуйрийнара планерка дIайолалу.

ЧIоагIа хозахеташ хьежар со массазаръяр санна йола планерка хьаькъалеи чуйийнеи дIахьош воаллача Петр Максимовичага. ЛаьрххIе ладувгIар цо шийна карарчар деча къамаьлашка, цул тIехьагIа харцахьа дар бакъахьа доаккхар е указанеш телар. Шоаш директора эшаш дола гIончий да аьнна хеташ бар беррига а, паргIатта багIар уж. Цхьабакъда шаьра гуш дар долла хIама директора лоIамагIа лелилга: таханарчеи кхоанарчеи дийнахьа толам баргболтах из дог тийша хилар карарчар дIатIаьвцаш дар. Кхерам тIалаттандаь а ца беш, шоай дег къовбалбарах болх баьа баргбоацилга хоош дIаухар уж из волчара.

...ГIадбаха тIоараш детташ тIанйцар мотт шоана Крутов совхоза къахьегамхоша 1966 шера цо совхоз дIаэцача хана. «Эггара хьалха вена а кхы воагIаргвоацаш а вац е директор. ХIаьта вай дIахо а хIанзалца воаш даьххача тайпара лахаргда», — коашка гIолла шиш-пиш дувцаш лелар нах. «Цун фу дайнад? Хьа а венав дIа а гIоргва. Грознера квартира а яьккха, аттагIча моттиге балха гIоргва!»

Цу тайпара къамаьлаш дара бахьанаш долаш дар. 26 эзар сома зе хиннад совхоза. Баьцалаараша цхьаккха пайда лацар. Специалисташ балхаш тIа совцацар. Кхычахьа гIолла шоашта хIама Iалашдора болхлоша.

Петр Максимовича фу духьала доаккхалургдар совхоза кегаеннача финансаштеи дог пiккхача болхлоштен?

Эггара хьалха: КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленуме хьаккхайкаяь парте аграрни политика принципаш лоарзагIа ца йоахаш кхоачашъяр, партийность, кадраща беча балха чIоагIа уйла яр, мугIареча къахьегамхой йоакхо яр, къахьегама дисциплина чIоагIъяр.

Цар саготонаши дикахетараши шийна дIатIанйцар цо. Дулхаца а цIийца а парех дIайира из. Цига хIиллеи киловзали лелае гIортарах хIама хургдолаш дацар. Цига дерригa а къаде дезар е цхьаккха хIама а ца деш Iадла Iе везар.

ТIаккха Крутовх дог тийшар наьха. ХIаьта шоаш дог тийша баьнначул тIехьагIа, цо санна хьинар тIадахийта болх бе болабелар. Цунах тешар, совхоза цхьаболча членашта хийттачох, совхозе зенне хувцамаш де, отделенеш дIа а яьха, бригадни структура юкъейоалае цо лаьрхIача хана а, городера совхоза кхашка кхаччалца асфальт йилла никъ булларгба аьнна цо дош деннача хана а, хIаьта цхьадолча боахамий хIанз а тIехьа низ мича кхоач из де.

Петр Максимович Крутов производстве айе волавелар совхоза материально-технически база чIоагIъярцеи лаьтта леладара культура лаккхъярцеи. Республика партийнии советскии органий новкъосталца тракторий, догIан хьисапе хиӣ деттача машиний, юртбоахама кхыча техника парк шерийр цо. ХIанз совхозе я 100 трактори автомашини, догIан хьисапе хиӣ детта 15 установка. Новкъостала селекционераш а бийха, кердача, хьувкъам дуккхагIа луча сомиӣ баьцадаарийи сорташца Iалашбир цо боахам. ЦIенхаштта жоп дехар цо агротехника правилаши приемаши телхаеча специалисташкара. Лаьттах пайда эца интенсивни методаш юкъейоалайир.

Крутов директоралла вена хьалхара шу чакхдоалаш пайда бир совхозо. ХIаьта цо тоpo хилийтар дуккхача шерашка эггара хьалха материальни безам совбаккхара ленински принцип совхозе чакхъяккха: материальни поощрене фонд вIашагIйоллеи из болхлошта дIателеи.

Цул тIехьагIара шераш хIамай дикалгеи дуккхалгеи дилла боахам дIахо чIоагIа дегIаихa, болхлой хьал-тоpo лакхъенна шераш дар.

ДIадахача 10 шера сомий хьувкъам 4-зза лакхбеннаб, баьцадаарий — 2-зза. Лакхъелар совхоза материально-технически база: Алхан-Чуртски каналах хетта хьаяьӣ шоай къаьстта хиӣ дехка система, хьалъяьӣ механически мастерской, рассада механизированни хьисапе дIаювгIеи томаташ механизированни хьисапе чуэцеи машинаш Iалашъяьӣ, совхоза специалисташа сомий гаьнаш механически йоIа машина хьаяьӣ, сом чуловттабе хранилища хьалъяьӣ.

Хьона, директор хиларах тарра, совхозе эггара дезагIа дола хIама фуд аьнна аз шийга хаьттача, Петр Максимовича жоп делар: «Нах ба! Шоай шонкаш яьнача кулгашца иштта лакха хьувкъам кхебеш бола тха башха-дика болхлой».

Из хабар хиина Iац. Директора шиӣ дерригa хьинар оарцагIдаьккха хьегача къих онло дакъа духхьал совхоза къахьегамхой йоакхо яра, цар материальнии культурнии боарам айбара тIадерзадаь да.

Крутова директоралла деш даьккха 10 шу сел дукха ха а яц, нагахьа санна совхоз йилла хIанз 40 шу даьнна хилар теркалдича. Цхьабакъда цу юкъа хьалъяьӣ массе паргIато чуйола 125 квартира, 19 цIа, 6 километр йIаьха водопровод йиллаӣ, болхлой чубахача еррига квартирашка газ чуйиллаӣ. Дукха ха йоацаш хьалъяь яьнаӣ бани, котельни, канализаци, почта, 200 абонемент йола АТС, бытови гIулакхаш ду комбинат, медпункт, столови, автомобильни никъ. Совхозера Грозне ухаш автобусаш я.

Совхоза къахьегамхоша геттара дика дIайолаяьӣ 10-гIа пятилетка а, КПСС XXV съезд хиннача шера совхоза коллективо толаме кхоачашдаьд шеи тIанйца доккхагIдола социалистически декхараш. Паччахьалкхенга баьцадаараш йоккхара план 110 процент кхоачашъяьӣ, сом боккхара план — 134 процент, пайда бара план — 110 процент.

Баьцадаараши соми чIоагIа хьувкъабаьб укх шера а — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача шера. Совхоза коммунисташ, еррига коллектив юбилейни шера эффективно болх бе оарцагIъяккхара, директора хетачох, доккха гIо лаьа КПСС ЦК октябрьскии (1976 ш) майскии (1977 ш.) Пленумий решенеша, СССР кердача Конституце проект тIаэцаро. Директора дувцар харц доацилга хара бIаргаги ладувгIеи дезаш хиннадар майски Пленума итогаш юцаш совхоза юкъарча собране къахьегача мугIареча наха деча къамаьлашка. Цу деша бала боацаш бола нах бацар зале. Башха-дикача кхоаненах дог тийшаи бIубеннеи болча болхлой юхьмараш сийрдаяьннаяр. Собране мел даьча къамаьлашка къаьстта белгалъювлар, общественни рузкъа алсамдоахa, советски халкъа а хIара сага а хьал-тоpo тоаю беркат дуxдувла хьаст ба советски наьха паргIата къахьегам яха Конституце проекта 13 статьяӣ положени.

Цудухьа ба тахан совхоза беррига къахьегамхой шоай директорца цхьана сомиӣ бешеи хьаьс-бешеи. Шиӣ ханнахьея ца бойташи чуэца беза дика хьийкъа соми баьцадаараши. Специалисташта хетачох, шу чакхдоалаш чуэца деза 11 эзар тонн баьцадаараши 4 эзар тонн соми, вешта аьлча хIара гектара тIара 220 центнер баьцадаараши 139 центнер соми. Уж чуийца дала хIанз а гаьна дале а, хьахиннар доккхал де мегаргдолаш да. Лоацача ханачу а йийца паччахьалкхенна дIаденнад 1,2 эзар тонн баьцадаараши 300 тонн соми.

ХIаьта дас санна мел чIоагIа йоакхо ю Петр Максимовича ша кулг вIашка ца дуллаш сабелгало яьлча дениз боад къовлабаллалца совхоза кхашка къахьегаш боахкарий, берий! Цуи хьинарца оарцагIъяьккхаар коллектив 1975 шера бераштa совгIата енна башха-дика юкъера школа а 140 моттиг йола детсад а хьалъяра.

Къаьстта ала доагIа «машинаша», «тоннаша», «сомо», «баьцадаараша», «паччахьалкхен плано» директор вола саг, вай бериӣ кхоаненах бехктокхам хеташ вола саг воаваь ца хилар.

Крутов вар республике эггара хьалхарчарна хIанз республике дукха вIашагIкхийтта комсомольско-кагирхой къахьегама лагераш вIашагIйохка дагадехари практике чакхдаьккхари.

БIарга ца дайча саг тешаргвац Петр Максимович «Юность» яха совхоза къахьегама лагерь ювца эттача цун бIаргаш мел сийрдадоал. «ХIара шера 3 сменагIа лагере салоIаши къахьега Iомалуши хул 1800 бер, — яхаш дувц директора. — Шоай къахьегамца бераша Iалаьмате доккха новкъостал ду совхоза. 3 бетта болх бича 200 эзар сома маьха 1.5 эзар тонн баьцадаараши сома гулбеш болх бу цар. Из еррига хьувкъамах 10 процент гаргга хул. Цул совгIа, бокъонца бола къахьегам яхар фиӣ а нагахьа санна тешаме цIенеи къахьегаш хилча, цунах мел салоIам хул а кхетаде долалу бераш. Тха лагере царна хов общества духьа цхьана къахьегарах мел беркат доал. Комсомольско-кагирхой лагерь лелаярах дуккха хьовзамаши чеалхане дешаши хьалхашка утте а, тхона дицлу уж, дегаш гIоздаьнна, унахпIена ираз дола бераш кхашка бIаргадайначул тIехьагIа.

Воашкара IотIатохаргда вай: 1975 шу чакхдоалаш школьникаш къахьега Iомабара гIулакха специалист - практих хиларах тарра, «Пионерийи школьникийи салоIам дIахо дикагIа вIаштIехьбаккхара де дезарий хьакъехьа» КПСС ЦК-ас баьча соцамга хьежжа пионерашеи школьникашеи аьхки салоIилга вIаштIехьлаккхара актуальни проблемашта хетаяьча Еррисоюзни Iилма-практически конференце вийха вигар Петр Максимович Крутов. Конференце республика пионераштеи школьникаштеи совхозни къахьегама лагере къахьегамеи правственнии кхетам баларах йола шиӣ Iаьхий опыт йийцар Петр Максимовича.

Цул совгIа массанена а ховш да Советски Эскарен халкъен тIемеи къахьегамеи традицеш ца кагирхой хьалкхебара Крутова мел низи хьинари тIадохийт. Нагахьа ди дIадахийтац цо е эскара даькъе, е школе, е пионерски лагере, е ДОСААФ организаце, е промышленни предприяте, е детсаде воацаш.

Сенца кхетаде дезаш да из лохоча дегIара, гIийле, цхьабакъда волавалар тIах аьнна долаш вола саг селла хьинар долаш хилар. Из кхетаде дезаш да Крутова вахар цо директоралла геттара дика леладарах нийсдена ца хиларах. Крутов — кхы а бIухо а ва. Крутов — коммунист. Цун вахара из оагIув юкъе ца хилча вайна вовзаргвац Крутов — директор, хIана аьлча цу сагах мел доалла хIама вIашагIа дувзаденна, вIашагIъийна да.

* * *

Дагестане, Запорожье, Ростове, Нохч-ГIалгIайчене... Аварцаша, украинцаша, эрсаша, нохчаша, гIалгIаша — массане а шоай турпал лоархI Советски Союза Турпалах Крутов Петр Максимовичах. Цу халкъаша эггара хьалха «шоай турпал» хIана лоархI хьох аьнна аз шийга хаьттача, цо гIад а ваха дийцар сова.

Дагестана халкъаша шоай мехкахо, город Кизляре ваь, 1941 шера 18 шу мара даланза кIаьнк волча цигара фронте ваха хиларах лоархIаш хиннав из.

Ростовчанашта из дагавоагIа Ростов йоаккхаш баьча тIем тIа шозза дакъа лоацаш из хинна хиларах. Шовзткъе цхьоалагIча шера фашистски полчишаш цунна тIахьаьлхача ханеи цул тIехьагIа советски бIуво Дона столица юха хьайоаккхача ханеи. — Доккхача Донал массехказза дехьа-сехьа вувла вийзав са, — яхаш дувц Крутова. — Из мел хала дар ала Iа: моастагIчо эзараш снарядаши бомбаша тIамеххайора тхона».

Цул тIехьагIа Сталинград хиннай. МугIарера Крутов гIулакх деш хина эскара дакъа гIордаьннача 62-ча эскара юкъе хиннад. Волга тIа лаьттача боккхача тIем тIа дакъа лоацаш Петр Максимович хина уж хала, цхьабакъда, турпала денош дагаухийт цунна эггарa шийна дезагIа долча совгIато — «За оборону Сталинграда» яхача медалоа пхорагIа букъ болча даим уттача лазарон.

Курски дуге бувзама отделене командир хиннав воккхагIволча сержанта чин а долаш, хIара денна дакъа лаьцад цо лирача тIемашка.

ТIом беш Днепра тIа кхаьчав из 28 сентябре штурмовой группаца а волаш эггара хьалхарчарца дехьаваьннав из Днепрах.

Цхьан метте вай бIум оборона хоада а яь чубаьхкар немций. ВоккхагIвола сержант Крутов моастагIчун тыле нийсвелар. ТIаккха а шийна денна хинна приказ кхоачашдеш хиннав из. ХIаьта йохаяь хиннача немецки танкана кIал а лечкъа, вай батареяша моастагIчоа детта горз нийсагIа кхетаргдола моттигаш хьехаш хиннав из. Иштта шиӣ деш шин буси моастагIчун тыле шеволлашехьа а фашисташ хIалакбара шиӣ артиллеристашта новкъостал деш хиннав майра связист.

Дуккхача деношка иштта тIом барах, боарам боацаш денал долаши майрен хиларах вай мехкахочоа Петр Максимовича Крутовна 25-ча гвардейски стрелкови корпуса 77 тIемахочунца цхьана Советски Союза Турпала цIи еннай.

Турпалхочун Доше Седкъеи СССР Лакхехьарча Совета Грамотеи хьанйцай цо 1943 шера 26 октябре, шиӣ 21-ча шере ваьнна 10 ди доалаш.

ТIом чакхбаллалца хиннав из фронте. Цул тIехьагIа цIавенав. тIемо бохабаь халкъа боахам юхаметтаоттабеш хиннав. Деша а ваьгIав. Балха воллаше а дешаш йистеяьккхай цо юртбоахама институти КПСС ЦК-ара лаккхера партийни школеи. ХIанз 10 шу дIаденнад «Родина» яхача колхоза кулгалдеш из вола.

...ТIеххьара а шиӣ яла езаш йола распоряженеш дIа а енна, саготтача каьхаташта кулг а яздаь, кхай тIа, бешамашка дIавода Петр Максимович. Цунна хов, бокъонца укххаза, хьувкъама кхел къаста езача метте, балхашта кулгалдара шенакъаваргволга, нагахьа санна ше даь а совхоза специалисташа даь а гIалаташ дале уж цигача къоастаде, вIаштIехьдаргдолга.

Кабуца кхай тIа гIолла дIадолх тхо, геттара цунна раьзза а долаш. Гобаьккха, хьо дIамел хьежача 8 килограмм хургйолаш йоккхий кабуцаш яда. «Балха алхха аз сайна беш бола тоам ба, — йоах Петр Максимовича. — ХIанз иштта кхай тIа гIолла хьал-Iо а волалуш, сага къахьегамах даьннача беркатаца безам баар. Фронтовик се хиина хиларах тарра, укх шерара бар санна болча хьувкъамах котало — Iалама низаш эпа а деш тха башха-дикача болхлоша яьккха къахьегама котало оал аз».

Хьаьса беша гIолла дIадолхар тхо, хIаьта тхона гонахьа сийрдалелхаш массе тайпара бесаш дола йовлакхаш, бе-беча къамий меттала деш къамаьлаш, гIозбаьнна белар дар. Уж бар кабуц тедаш боахка къамаьла тIера бола кхалнах — совхоза болхлой. ЦIаьхха маьлхара йийрзар директора юхьмараш. Со шек ваьнний а хайна, шорттига аьлар цо: «Бакъдар аргда аз хьога, цу кхалнаха со дIабIарахьежача, цу паьха чоалханеча, цхьабакъла халача къахьегамца айса кхоачам боллаш дакъа ца лоацаш санна хеталу сона».

Иштта хетар-м нийса дац, хIаьта а эхь-эздел долаш болча наха массаза а иштта хеташ хул-кх из.

Цхьабараша цецбаьле баламаш хьалъувз: «Са маца лоIхьогI цо?»

Крутова шиӣ партийни декхар лоархI района, города, республика общественно-политически вахаре хьинаре дакъалоацилга а.

Цхьа шу даьнна Iац из Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета массазарча планово-бюджетни комиссе председатела заместитель вола, дукха ха я цо тIема ветераний комитетеи республика машара тIехьалаттарий комитетеи болх бу, цкъа санна дуккхаза а КПСС Ленински райкома членалла хийржав из.

ХIаьта моллагIа общественни болх цунна тIабиллача, Крутова хьинар тIадахийта, тешаме, чакхбаккхалца кхоачашбаьб из бокъонца волча коммунисто санна.

А. СТРЕМОУХОВ,
тха штате воаца корреспондент.

СУРТА ТIА: Советски Союза Турпал «Родина» совхоза директор Петр Максимович Крутов.

Автора сурт.

КАТРАН—МАЬХЕ ДОАКЪАРА КУЛЬТУРА

Бе-бе бесаш долча баьцашта юкъе 30 совгIа тайпа да катрана, царех 19 тайпа вай мехка тIадоал. Цхьайола катранаш — шерра-шера тIаювла баьцаш я, хIаьта дуккхагIа яраш — цкъа тIаяьлча дуккхача шерашка ягIаш хулаш йола е ахкIотаргий хьисапера баьцаш. Вай планета дуккхача моттигашка гIолла дIаяьржа я уж. Уж нийслу Къилбаседа форда йистера дена яьссача — дупеи эггара йIайхагIчеи екъагIчеи зонашка кхаччалца. Уж тIаювл лоамашта юкъерча жагIа, тIо, лоабат болча босешка, форда йистерча дирача лаьтташка а гIомарашка а.

Катрана массе тайпа нокхараша моца гулдара а хIаьта цхьаяраш доакъарашта а геттара дика я. Царех пайда эц доахан доажадеш, мошача доакъара хьокхаш, силос, витаминни хьоар, гранулаш, брикеташ кийчъеш. Форда йистерча, Коче, Литвинова катраний овлаш дуаш хул, царех дукха крахмали шекари доал. Форда йистера, Литвинова, татарски, гIоргIа, малхбоалехьара катран еррига а кхачанга йодаш я. Татарски катрана овлаш кхехкадаь хиӣ бера маьженаш чIоагIъялара геттара дика лоархIаш да. Кавказерча катрана гIан хетолгаши кхачанга долаш а цергашта хулача лазарашта духьала дика лоархIаш а да. Коктебельски, абиссински, цхьадола кхы тайпаш даьтта доахача баьцех лоархIаш я.

Хьахезачох, бедарий хьисапе лорд йола катран эггара хьалха 1759 шера Англе йоалаяьӣ культурашта юкъе. Вай мехка герга лорд йола, Кочи, коктебельски катранаш давгIенаш тоаяра дIаювш Узбекистане, Днепропетровски области цхьадолча боахамашка, дуккхача кхыча моттигашка кхею. Герга лорд йола катран техкай Ставропольски крае а. Уж еррига катранаш йокъал йолча моттигашка геттара дика тIаювлаш я. Цу гIулакха цар аьттув боаккх кIоаргга лаьттах ухача овлаша. Уж шелала дика духьала оттаду — хьатIадаьнна дакъа дохьа ца деш 7 градусага кхаччалца яь гIор лов цар. Катран дуккха тайпаш цкъа дIадийча кхы дIаде ца дезаш цхьан метте йIаьххача хана (10 — 20 шера) тIадувл. ХIара шера бIаьстан юхье тIаювл уж 10 — 15 сантиметр кIоарга лаьттах доахкача овлаш тIара, цудухьа кхыметтел лоа а доацаш мел чIоагIа шелал оттарах йохьаяц уж.

Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен опытни станце, вай мехка эггара хьалха, гIомар тIа геттара хоза товш йола катран кхевра тохкамаш де доладаьд. Фу доладеш йола материал еиаӣ А. Навои цIерагIча Самаркандски паччахьалкхен университетера. Наурски районерча жа леладеча «Притеречный» совхоза гIомарий лаьтта 1974 шера октябре дIайийнай из, 16 — 18 сантиметр кIоарга КГП-250 яхача нохараща оахаш кийчдир лаьтта, хIаьта дIайийра из хивои михон гIум йохаерггйоацаш мугIарашта юкъе 46 сантиметр юкъ а юташ. 2 сантиметр кIоарга дIадийра фу. Опыта лаьрхIа дIадийна кхаш 3 гектар дар.

Катрана тIайоалача хьалхарча шера 25 — 35 сантиметр йIаьхеи 8 — 10 сантиметр шерей овлаш тIара лордаш хийцар. Август бовш хIара гектара тIара 40 — 60 центнер моша доакъар даьлар. Гуйра тIехьаяххалца сийна лаьттар буц, дуккхаза жа даьжар цу тIа.

ШоллагIча шера катран тIаяла йолаелар март бетта тIеххьарча итт дийнахьа, хIаьта апрель бутт юкъебахачул тIехьагIа хенаш хилар баьцах. Цу хана хIара гектара тIара — 100 — 120 центнер моша доакъар даьлар. Сом кхаьчачул тIехьагIа листта тIаяла йолаелар овлаш тIара лордаш, хIаьта царех а гурале хIара гектара тIара 40 — 50 центнер моша доакъар даьлар. Гуш ма-дарра, шоллагIча шера хIара гектара тIара даьнна моша доакъар 140 — 170 центнер хилар. Цул совгIа дуккхаза жа а доажадир цу баьца тIа, хIаьта гуйра геттара тIехьаяххача хана а овлаш тIара хьалъягIа юхкаш юаш дар хьайбаш.

1977 шера май бетта тIеххьарча итт дийнахьа 60 — 70 процент йолча баьцех 100 — 120 сантиметр лакха хенаш а хинна, зиза даккха йолаелар уж. Цу хана гектара тIара доала моша доакъар — 180 — 200 центнер хулар, хIаьта декъа доакъар — 40 — 44 центнер. 30 — 40 процент гаргга баьцаш фу луш яцар, овлаш тIара 40 — 60 сантиметр йIаьхеи 15 — 18 сантиметр шерей лордаш хеца йола мара еннаяцар уж. Укх шера опытни кхашкара гулдаьд 60 гектара тIа дIадел хургдола 3 центнер фу. Е шу чакхдалалехьа цигара доаккхаргда хетаргахьа лаьрхIача хIара гектара тIара 50 — 70 центнер яла мегаш дола овлан тIара юха хьатIайолаеннача баьций моша доакъар. Цу хана чам болча катрано хIара гектара тIара шера луш бола мошача доакъара беррига хьувкъам 230 — 270 центнер хургба.

ДIайийна из «дийнъяла» йолаеннача кхоалагIча шера Терски гIомарий хьалашка катрана овлай система 3,5 метр совгIа кIоаргъеннай, тIаккха цо баьцашка йиш хулийт, тIехьеи тIара хьалтIаювлача баьцашна къувса ца дезаш кIоаргача лаьттаи тIоанашкарча тIоадалах пайда эца.

Катран дIайийнача мугIарашта юкъе эрий баьцаш тIаювл хIара гектара тIара 18 — 30 центнер хьувкъам а луш. Цу баьцашка жа даж май бутт юкъебаххалца, цул тIехьагIа из «яьге дIайоал», тIаккха гуйре тIехьаяххалца моша латташ йола катран я долалу хьайбаш. Цу тайппара, шера йовкъаш юташ мугIарегIа дIаювча катрано новкъарле яц цу юкъе эрий тIаювлача баьцашта, царех, цунца, цхьана совнагIа доакъар хул, даьгIенашкара баьцаш йокъаеннача хана а моша а долаш. Из чIоагIа лоархIаме гIулакх да жа аргIерча мошача доакъар тIа доажадара.

Зиза доаккхача хана катрана мошача доакъара цхьан килограммаца 0,13 доакъара единицен дегIах латача протеина 20 грамм гарггеи хул. Йокъаенначул тIехьагIа 10 — 15 процент шекар хул цунна. ВIаши нийсъяра ала мегаргдолаш да, фиг бузача хана мошача хьажкIий цхьан килограммаца 0,22 доакъара единицен дегIах латача протеина 13 грамми хулаш хилар. Катранах 10 — 15 процент декъа доакъар а (ча, гIадамаш) тохаш еллача силос дика хул. Иштта еллача силоса цхьан килограммаца 0,58 доакъара единицен дегIах латача протеина 10 грамми хул.

Яьссеи ахъяьссеи аренаш йолча Наурскии Шелковскойн районашка республикерча дерригача жех 83 процент, цу тIа а эггара безагIча маьха биткъа хьоаса бола тха телача фух дола жа леладеча Терски гIомараша дIалоац 335 эзар гектар.

Терски гIомарашкара доакъара аренаш шерра-шера вогIча хьал тIа хул. ЦIенъенна дIайоалаш латт цигара баьцаш. Цудухьа 237 эзар гектар хIанзле чIоагIа тишъенна я, хIаьта 44 эзар гектар бокъонца гIум а хинна дIаэттай. ЙоархIашеи зуламеча баьцашеи дIалаьцай 277 эзар гектар, хIаьта 160 эзар гектара тIа эрози хиннай. ГIомарий шаьрача аренашкара 26 эзар гектар совгIа лаьтташ аьхан шерра-шера дIаюв юртбоахама культураш тIайолаши да. Цу дерригача лаьтташта эрози хиннай, хIаьта из бахьан долаш даьгIенаш кIезиглу, лаьттан беркат дов, хьувкъам лохлу, дIайийна хIамаш чIоагIа мух баьннача хана йов. ХIаьта а уж дерригa лаьтташ тоаенна даьгIенаш санна лоархIаш да.

Цунца дувзаденна Терски гIомарех, яьсса аре а еш дIайолаеннача процессаца къовсам лоаттабара тIадерзадаьча гIулакхий комплекс чакхъяккхар боккхача лоархIаме да. Из дош толаме къоастаделга зонера хьайбай боахам дегIабоалабарах тийша да. Цудухьа боккхача практически лоархIаме да Терски гIомарашка хийца тIаюргйола лакха хьувкъам тела баьцаш дIаер, жа доакъарца Iалашдар, гIомараш баьций овлашца чIоагIъяр. Бокъонца цу тайпарча баьцех я даьгIенашкара доакъар — 8 — 11-зза алсамдоаккхаши бIарчача ахканна дажа доаханна моша доакъар хулийташ йола катран. Из культура боккхача лоархIаме я доакъар тела лаьтташ тишдаларцеи аренаш йовсаяларцеи лоаттабеча къовсаме а.

ГIум йолча аренашка дIаера чIоагIа дика я катран, цига цар моттиг хьалоацаргья шерра-шера дIаювча юртбоахама культурашта меттел, цунах пайда эца мегаргба, силос, моша доакъар, витаминни хьоар, гранулаш, брикеташ, сечка кийчъеш.

Катран шерра дIае еза Тийркен Шолжеи довкъашкарча яьккачеи дирачеи декъача лаьтташка.

Катран — лаьрххIа теркал а яь тIаэцеи вай республикерча юртбоахама лаьтташка производственни гIулакхашта сихагIа шерра юкъейоалаеи езаш йола, боча йоаца, чIоагIа хьувкъам луши маьхеи йола доакъара культура я.

Н. ЛАЛЫМЕНКО,
Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен юртбоахама опытни станце даьгIенаш тоаяра дешашта йолча лабораторе заведующи, юртбоахама Iилмай кандидат;

М. ДЗАУРОВ,
Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен юртбоахама опытни станце воккхагIвола Iилман болхло.

Доазол дехьара

Инде декъа лаьтташ долча районашка хиш дехкара цхьа система хьяяра план чакхйоаккхаш латт. Химачал-Прадеш яхача штате хьалъяь яьшай 40 километр йIаьха хий уха сангараш чуйоагIаш йола йоккха гидрокомплекс. Берригача мехка боккха экономически лоархIам болаш я керда гидрокомплекс. Цо торо лургья мехка цхьайолча штаташка докъалуш долча лаьттай ах миллион совгIа гектара хий тохеи Советски Союза гIонца хьалъяьча Бхакра-Нангал яхача электростанце сунт техача юхе хиш боарам массахана цаI хилийтеи.

СУРТА ТIА: Бхакра-Нангал яхача электростанце сунт техача. МТИ — ТАСС сурт.

ЦХЬАН БИБЛИОТЕКА ИСТОРИ

Немций а дерригача дунеи а болхлой болама ветерана, Германски компарте Президиума Правлене члена, новкъоста Бахман Курта балха кабинета кIийлен тIара денз тховга кхаччалца йола тархеш книжкех хьалйиза я. Сона хьалхашка вагIа саг къона веце а чIоагIа кадай ва, цун баьдеча бIаргаша хьяхьокх гонахьа мел дар цо сакъердалуш тIаэцилга. Новкъост Бахман — вохарговаца коммунист-ленинец, башха-дика оратор, моллагIчун ладувгIа безам боагIа къамаьл де ховр. Кельна юххерча Вайден яхача моттиге со вера цо гулъяьча марксистско-ленински литература легендарни библиотека историех лаьца цунга дувцийтар духьа. Сога ла а дийгIа велакъеж из — чIоагIа доккхал ду ший библиотеках.

Цун бе доал хан йIоахало оагIонаш IажагIа ерзаь брошюра. Беттагарга тIа яздаь да: «В. И. Ленин. Социализми тIоми».

— Ер, — йоах цо, немций меттала эгтара хьалха арахийцача произведене издани я. Из книга эгтара хьалха арадаьлар 1919 шера «Нойендорф унд Молль» яхача берлински издательстве. ЧIоагIа хоза хеташ дешар Россе Октябрьски революци яьннилга ховча немций болхлоша из книжка.

Цхьаькха а цхьа реликви хьайцар Бахман Курта тархе тIара. Иштта цу ханна «Ферлаг дер Лихтштрален» яхача берлински издательстве немций меттала арадаьлар, йоах цо Ленина яздаь «Паччахьалкхеи революцин» яха книжка. Уж ши книжка арадаларца дIадоладелар Германера ленинниана истори.

Октябрьски революце чIоагIа дегаш тохадалийтар тха болхлой, салтий, матросий, дувц Бахман Курта. Россе хиннар хувцам Германерча наха дIабовзийтара Iалаьмате боккхача лоархIаме хилар Либкнехт Карли Люксенбург Розеи. Тха Розайна эрсий мотт ховра, йоах новкъоста Бахмана; Ленина уллув болх балла иразхилар цун. Цо а Либкнехт Карла а Россе революци котъялар чIоагIа хоза хеташ тIайийцар. цар цахадлаш хьалхадоахар немций къахьегамхоша эрсий новкъостий опыт Iомае езилга. Ленина балхаш Iомаде дезилга. Бакъда, цу хана Германе лаьттача хьалашка атта дацар ленински уйлаш берригача наха дIайовзийта. Буржуази идеологаш, тайп-тайпара оппортунисташ нах хьоцахьа баха гIертар, Советски Россех, большевикий партех уж шекбаха гIертар. Германе къоначá компарте цу ирача дешашта гонахьа дискуссеш яьржар. Тельман Эрнста кулгалду ленински лини котъялар, 1925 шера парте кулгалхоша соцам бир, коммунисташка низ бола теоретически герз кхачийтара, Ленина сочиненей гуллам йоккхача тиражах арахеца.

Новкъоста Бахмана тархе тIара хьаэц массехк том. «Хьона гур я, йоах цо, Ленина сочиненей гуллама немций меттала эгтара хьалха араяьнча издани. Цунна дуне бIаргадайра 1925 шера «Ферлаг фюр литератур унд политик» яхача берлински издательстве. 1928 шера из издательство йолаелар Ленина сочиненей гуллам бизза арахеца. Бахмана коллекцена юкъе да цу издане 26 том.

Новкъост Бахманага хетт аз фашизма шерашка из мах баь варгвоаца библиотека лорае мишта вIаштIехьдаьлар хьа, яхаш.

— О, из бIарчча истори да,— йоах цо. — Са, коммуниста йиш яцар Маркса, Энгельса, Ленина книжкаш сай цIагIа леладе. Библиотека цхьа дакъа аз къайлагIа леладора айса болх баьча предприяте. 1939 шера се Франце эмиграце дIаволаш сона эгтара чIоагIагIа дагадаьллар лар сай эгтара езагIйола библиотека кIалхаръяккхар, кхы хIама дацар са доалахьа. Са ираза. Кельнерча цхьан экспедиционни фирме болх беш вар коммунисташта мутIахьа вола саг. Аз йийцар тIоаргацах дукхагIа тара лестá ши чемодан. Цхьанне чу аз чудехкар книжкаш, вокхан чу хиланза ярйоаца хIамаш. Цхьа ха а леха, аьи са новкъостой уж чемоданаш юкъе оттайир экспорта болх беча «Йоккхача» фирма контейнераштей яьшкаштей. ШоллагIча дийнахьа са шинна чемодана тIа ехкар рейха герб тIайола пломбеш. Кхы зе ца хулаш Париже кхаьчар чемоданаш. ХIаьта сона Iехьдоадаь чухьежар. Марксистско-ленински произведенеш чуйола чемодан французски коммунисташа тешшаме дIалочкъайир. 1946 шера цхьаккхе хIама тIера ца доалаш юха кхаьчар сога махбаь варгвоаца сай «мухь».

— Марксистско - ленински произведенешцара безам тIатIа совбувлаш ба ФРГ, — йоах Бахман Курта. — Тхо, коммунисташ болча дукха кагирхой — болхлой, студенташ, дешархой ух Iилмай социализм яхилга фуд ха. Советски Союзах, ГДР-ах, кхыча социалистически мехкех дола бакъдараш довза ловш. Социалистически паччахьалкхений къахьегамхой вахарах дола бакъдараш шоай вахарца вIашдухьал уттаду цар.

В. ВИНОГРАДОВ, ТАСС корреспондент.

Бонн.

М.-С. ПЛИЕВ

ХАЛА УРХЕ

РОМАНА ШОЛЛАГIЧА КНИЖКА ТIАРА ДАКЪА

(Йистедоалар. Доалалур 4 августа араьннача номер тIа).

Делкъел тIехьагIа диъ сахьат даьннадар Мусар Гинарткъийнаькъанна наIарга бахача, хIанзле колхозе баха раьза а хулаш шо-шой говраш, нохараш дIаяздайтадар барайтта цIено. ДIадахача кхаь шера хиннарел дукхагIа бар уж.

— Иштта да хьона нахага бакъдар дувцар, кор хьа а дийлла кIеззига яйта а кхоанс царна бIарганйтар, — аьлар гIадвахача Хасолта. ДIа-юха хьежача гуш вацар Тупи.

— Турпал мича вахар вай?— хаьттар Мусас.

— ХIаа, кхы вай дIа а ца аьнна ше сецав, — аьлар Къаршечо. Бакъахьа а сецав. Тоам бац, е гIалгIай IаьдалагIа бокъо а яц.

— Из бакъда, — аьлар Хасолта а—шоаех вIалла нах ца хетарг лоархIаргдар цар из коа вар.

Мусайна дIадийцар цар Гинарткъий воIа ехача бус Тупе саг йоалаяр.

— Нийса йоалаяй. Сов нийса! — аьлар Мусас а. — Даьша хьалора яхаш еха езац ше ца везаш йола йоI.

НаIарах хIама техача кхы саг ара а ца ваьнна, дIадийхка латтача бений жIалеша зIапарех цергаш етташ сийгаш дIаухийташехь, тетта коа чубахар уж. ДIаьхха, шаьра кирпишк тIа а йилла даьча дийцача отарах доаллача цIен ниI хьайийллар Хасолта. Къаждаьча тхана боккха гув хьалхашка а латташ, цхьан бе тха а доаллаш лохача гIанда тIа тхьайса ягIар зIамига кхалсаг.

— ИбрахIима йиIиг, Забайг я из, — аьлар Къаршечо. Юртарча фельдшеро дарба а деш хIанз дикка тоаеннаяр цун оаз.

— Фу дувц Iа, мичай из? — аьлар Хасолта.

— Аз деча ламазора я! — аьлар Къаршечо. — «ТIапп» аьнна йоайир-кх цар из йиIиг.

— Яьй! — аьнна цIаькха виI хьайийллар Хасолта. ЭгIазваха седкъий санна доагар цун бIаргаш. Иштта хулар из моастагIчоа атаке ваха бетта чуратур а даьккха ший новкъосташта амар луча хана. «ПартI» аьнна урайккхар Забайг, бе тха а доаллаш.

— Вада-дай! Цlерах яга со! — аьлар цо. — Марша а доагIалда шо!

— Ма йоагийла даьра хьо-м. Хьона е бала качбенараш боагалба-кх цIерах а кIурах а! Мича бахаб е бечий, бейнаб ераш! — аьлар Хасолта.

— ЦIагIа мел вар коламе вахав. Дади-м вар цIагIа. Бераш а соалозаш хехкаш лел. Хьадолел чу! — аьлар Забайга, хьаьша цIа долчаъ цIа а йолалуш. Цу ханна еллаелар магIахьарча цIен ниI. Цхьатарра хьяаратехар цIагIар йIайха Iы. Маьр-даьх лечкъа хьаьшашта тIехьашка а яьнна юха чуяхар этта бIаргаш, ийгIа бордаш, мерца юхьмараш йола Забайг.

— Дала дIаяккха хьо! Ше а бер да, цу тIа берах а я, — аьлар Хасолта...

— Ламаза корта тохаш воаллар со. Хьадоле чу! — аьлар Гинарткъас.

— Къонах! — аьлар Мусас.— Ламаз деи хьаьший кхабеи безац хьа, цу дIачуяьннача кхалсагага наб ейте.

Гинарткъас кхетадир хиннар. Саго цаI дIаяьлча тIехьа тIадоагIа кхоъ кхетадалла хьаькъал дIакхоачаш вар къаьна Гини. Велакъежар из.

— ЗIамига саг-м наб ма йингте меттавоагIар, — аьлар цо, — Хьадолел чу!

— Сай даьх ма кхеталва со, из сона гур-м йизаяле укх бетта а набарах, — аьлар Мусас. Мочхал хьокхадир Гинарткъас дика кхаьча боал багабоаллаш санна. Кхы хIама аланзар.

— Гинарткъа, — аьлар Къаршечо, — тхо арадаьннад говраши доахани дIаязде а, ва безам болчунга колхозе вола ала а.

— Хьо ва шун кертеравар? Нийса да, нийса да. ВIалла ха ца йоагIар а жIали, еча яа ца ховр а жIали, яьхад вай даьша а, — велавелар Гинарткъа. Цун велаваларца хоалора Iоттар а акхар леладечох цуьна башха дош ца хетилга а.

— Къонах, масса говр я шун? — аьлар Мусас.

— Сона хIама дика хоз. Тха цIен къора саг хинна а вац. Чудоалий вай? — аьлар Гинарткъас.

— А, чударгдац тхо, — аьлар Мусас.

— ТIаккха со йIайха хIама тIа а йийха аравоал вайна. Шо латталаш, — аьнна юхачуваьннача Гинарткъас цхьа ткъаьх минут яьккхар ара ца воалаш.

— Садойта гIерт, вайна кхийшкара хIама гургдоацаш, аьлар Къаршечо.

— Кхийш хьа а деллаш дIаязъел йолаш яр! — аьлар Мусас.

Говраш чуйоахкача кхий ниI хьаеллашехь арайккхар купец санна кийчвенна Гинарткъа.

— Чухьожаш-м дац шо?! — аьлар цо.

— Из а вож а ду оаха, — аьлар Мусас. Юха а мочхал хьокхадир Гинарткъас.

Ялх говр латтар кхий чу. Царех биъ ди бар. Даьн кхаь виIии. Вожаш дукъа йоахкаю говраш яр.

— Уж магIа латта шиъ тха яц, — йистхилар Гинарткъа. Укх минуте ше йола говр цар дIаюгаргйолаш санна, бос бахабар цун кхеравенна.

— МалагIаш? — аьлар Къаршечо. — Уж-м хьан Къамбулатен шин говр я!

— Яц! — цIогIа техар Гинарткъас, — яц! Тха воккхагIа волча виIий шин уст-веший говраш я. Говраш укхаза а йита Шолжа-гIалий тIа бахаб уж цIерамашинаца...

Ялх говри, барайтта бежани, цхьа ткъаьх устагIеи дIаяздаь даьнначул тIехьагIа Мусас аьлар:

— Вож жа мичад шун, вокха саг?

— Дехка дIадаьннад. Шоана гуччул совгIа кхы хIама дац,— жоп делар Гинарткъас.

— Къонгаш же тIа хургба хьа? — хаьттар Мусас юха а. Гинарткъа велавелар. «Хьона хеттача беса эгIаваьваларе-м, моцагIе дIавийхка хургвар», йоахар цун бIаргаша.

— Акхар жа-м Албаста бер чу латтар! Мелла да уж Гинарткъа? Уж-м хьо лочкъале воларах лочкъалургдолаш дацар, — аьлар Хасолта.

— Мичахьа латта ховчоа, мелла да ховргда, — аьлар Гинарткъас, — цIа а тахе дIалархIа цига латте, — велавелар из. «Из ба шоана шун...», йоахар цун бIаргаша хIанз.

Гинарткъарцигар ара а баьнна Мусар юхабоагIаш, дукха дIа-юха иха бIарчча хьетта а яьккха латтар Тупи, цхарал биллача наьха карта юхе.

— Э, э — аьлар Мусас, — кхераш а хиннадоал дегI ишта-м?

— Кхийра-м юхахьожаргвацар со царгахь, цу йиIига бIаргавойта эхь хет-кх, — аьлар Тупе.

— Хьо бехке волаш хIама дац цига-м. — аьлар Хасолта.

— Аз Марет йигаецаре. Забайг ший цIагIа хургьяр. ХIаьта цо аьннад...

— Фу? Фу аьннад укхо? — хаьттар Мусас.

— Марети Турпал-Iаьлеи хьалбаьннабале со-м елча а хIама дацар, аьннад-кх.

Саг йистхиланзар. Иштта кхы йист ца хулаш Шатар коа кхаьчар уж.

«ДаргI» аьнна ниI теха пархчех Iы ара а ейташ арайккхар итт-цхьайтта шу даьнна кIаьнк.

— ДIаволе, верзан за хьо!— аьлар Хасолта.

— Сона-м хIама дергдацар: Марша доагIалда шо! Хьадоле чу! — ниI хьайийллар кIаьнка.

— Тхо чудагIац, Iийса, Шата цIагIа йий? — хаьттар Хасолта.

— Клавдия Николаевна а я, мама а я, — аьлар Шатий кIаьнка.

— Из малий, Клавдия Николаевна? — хаьттар Мусас.

— Тха хьехархо я-кх Мамайна цIагIа хьехаш ма йий из, — аьлар Iийсас.

— ДIаволе, дIаволе!—аьлар Хасолта.

ДIачуваьннача Iийсас ниI тIакъовлаше йистхилар Муса.

— Хьан ва аьлар Iа, из кIаьнк? — Хасолта жоп далале цIагIара хьавараьлар Шата.

— Укхан ва-кх, — аьлар Хасолта.

БIарахьежжача латтийсар Муса. — Сийрдачьнна йоагар Шатий юхь, бIаргаш. Массехк секунд яьккхар цар йист ца хулаш. ТIаккха Мусас аьлар:

— Оаш бехк ма баккхалаш! Шата аз мархIайолларгья. ДIа тIа а ваха аьтта кулгаца хьамархIаеллар цо Шата. Шатас из а веллар иштта ший эгача кулгаца мархIа. Массехк секунд яьккхар цар вIаши бIарахьежаш. Шиннена а басилгаш тIа сайцар бIаргех даьнна хи тIадамаш. БIарахьежжача латтар гонахьара бараш. Сатем бохабир Мусас:

— Шата, со бехке волаш нийсделар из... Хьанна ховра, из полице эпсар вий?..

— Даьра вацар, Муса, хьо-м бехке! ИсмаIал ше вар-кх. Аз а ма аьннадар цунга «тешаме хетац сона из саг». Цу дийнахьа вита ца везаш юхе а ма витавар...

— Из дIачуваьнна кIаьнк?..

— Са ва, елаелар Шата, — Эбиргий бIена доладаь фу да-кх... Хьадолел чу!

— ХIанз доагIаргдац тхо, Шата, — аьлар Мусас.

— Даьра доагIаргда! Хьо фу деш латт, Оршот? — аьлар цо Хасолтага.

— Давай! — аьлар Хасолта. — Со Мулайга котамаш яйта веннавар шуга, жерочун яраш юаргья вай таханарчоа.

Ераш чубаьлча хьалгIеттар хьайза мора корта а болаш йола къона хоза кхалсаг.

— Клава, эгара везагIа вола хьаша ва хIанз вай-кига нийсвеннар! — аьлар Шатас, магIа чу уж Iо а ховшабеш.

— МалагIа ва акхарех, Муса? — аьлар Клавас. Ший дитъка бIаргцIацкъамаш хьал а айдаь массава зувш хьежар из, ший доагача гергача бIаргаща. Дега тоам беш яр цунах хьетталуш хинна Iы, хоза хьаж.

— Ер хила веза-кх из! Вожаш сона бIаргабайнаб вай юрта, — аьлар Клавас.

— Сенах? Мичара? Со-м цецваьннав! — аьлар Мусас.

— Сона-м собрани хиннача бусе а вайзар, оазах, — аьлар Шатас, цIий а луш. «Са даьла! Ма хоза я-кх хьо хIанз а, эггара хьалха, наьха нускал долга ховшие сона езаенна кхалсагъ», йоахар Мусай уйлаша. ЦIаьхха дIахьежар из цуннеи шийнеи юкъе лакха карт а хиина оттаргволча кIаьнкага. ХIанз гоама вар из Мусайна. Цунна дагадохацар цхьан хара ший тхьамада хиннача ДертIий ИсмаIала даимленна дIакъовлаеннай аьнна хийтте цIен ниI хьайийллар из волга. Шата я а яр хоза. Хьалха хинначул дизагIа дар цун дегI. Ше хиннача бесса йиткъига яр юкъ. МассагIне зоахалол хьоадаьдар. массагIа йодае гIийртавар? «ЦIаккха а гIоргьяц, аьлан воI воагIе а!» — йоахар Шатас. Иштта ший къавеннача даь коа тIа яхаш хьайоагIар из да дIавеллачул тIехьагIа укх иттех шера а.

ШоллагIча классе деша ухар Iийса. Ший цIагIа ягIаше деша а язде а Iомаеннаяр Шата. Ах шу совгIа ха яр Клавдия Николаевна цар цIеношка яха. ЦIеношка аьлча-м нийса хургдацар, цхьа дезал санна бахар уж. Сискал а цхьан юар. Бувшаш-гIовтташ а цхьана цIагIа бар. Из еча денз эрсий мотт а эрсий дешар а кIоаргде йолаелар из. ПаргIатта эрсий меттала къамаьл доа цо хIанз. ЗIаммига гIалат а тоадора эрсий йоIо. Аьнна дош кердадоаккхийтар.

Клавдия Николаевнас истола тIара книжкаши тетрадаши дIадахале урсал хьекха. яла цIагIа йиъ котам чуера Шатас. Пишка тIа кхехкаш лаьттача яь чура дIайха хий IотIа а детта бога чу уж цIенъе эттар из. ТIеххьар шоаш вIашагIкъастар, Гире шийна баь тийша болх бийца ваьнавацар Муса, котамаш яь чу а яхийта Шата юхачуйоалаш.

— Цхьаша чаь пела мара, хIама эшац хьона, Шата. Тхога кхы га йиш а яц, — аьлар Мусас. Шата елаелар цо из аьлча. Гучаяьлар цун хоза цергаш. Царех цаI кIеззига IаьржагIа хетаелар Мусайна. Дагадехар цунна шийгар дошо тума. «Из а лоацаш шиъ е кхоъ коронка техача чIоагIа хоза товргья. Цунца мукъагIа хьона тоам бе хьожаргва-кх со», — йоахар цо дагахьа.

Клавдия Николаевнас сиха цхьалхадаьккхар истол, скатерть тессар цу тIа. Цул тIехьагIа хьайийлар цо атласни карташ. Къарше гIеттар.

— Оаш, шоай паргIатта салаIа. Со говрага хьажа а веза, — аьлар цо.

— Сабарде, хьайна хIама а диаь гIоргва хьо, — Шатас яххашехь Къарше вахар. «Хахх» аьнна гира цхьа беза мухь Iабаьлча санна хийтар массанена. ХIанзалца тIа герма а елла шуша чу къайла яьллача санна вйелар зовне гIар, бегаш.

— Дураках висар истола кIал а ваьнна газах Iахаргва, доттагIий, аьлар карташ декъа эттача Клавдия Николаевнас. — ТIаккха со ловзац, — аьлар Мусас.

— Хьох-м хьаша хиларца къахетам бергба оаха, — елаелар Клавдия Николаевна.

— Мама, хьо цIаккха хиннаяц хIанз санча хозев елаеннец, — аьлар Шатийга Iийсас а.

«Мелла гIайгIеи бален сагага кхоаче а цкъаза кхоачача гIозален минутий духьа а тоам бар дунен чу ваха», йоахар Шатий уйлаша.

САРАТОВСКИ ОБЛАСТЬ «Алмаз» — иштта цIи тиллай технически кизга деча Саратовски завода коллективо Волга йистерча шоай салаIара цIенах.

Укх шера цига салоIаш хургва 2000 саг. Предприяте болхлошта льготни путевкаш тел.

СУРТА ТIА: «Алмаз» яха салаIара цIа.

Ю. НАБАТОВА сурт. ТАСС фотохроника.

ТАХАНИ КХОАНЕИ ХУРГДА

6-ча августа

С. М. Кирова цIерагIа культураи салаIарен парк. 14.00. Массовкай майда. Массовкаш, ловзараш, викторинаш. 17.00. Музыкальни эстрада. Духовой оркестра концерт. 16.00. Ахканара кинолекторий. «Октябрь котъялар — деррига адамле эргадаьккха йола событи» яха лекци. 19.30. «Коммунистий дегIаухилга овлангара денз сурт - сибаташ искусстве» яха кинофестиваль. 18.30. Баьццара театр. СССР МВД спецчаста «Новкъост» яхача вокально-инструментальни ансамбла концерт.

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 9.00. Болх беш хургда «Заманхо» яха кинотеатр. 19.30. Баьццара театр. «Кердача Конституце проект» яха лекци. 20.00. Баьццара театр. «Планета тIа гIолла гIа боах Октябро» яха лекци.

Н. К. Крупскай цIерагIа культура Дворец. 12.00. Парке болх беш хургья аттракционаш, шашкех, шахматехи стола тIарча теннисахи йола спортивни яхьаш чакхйоахаргья. 14.00. Машиннаькъахочун Денна хетадаь дукххача наькха сакъердар. Программа юкъе: 14.00. «Светофор» яхача агитбригада выступлени. 16.00. Грамзаписашка дола концерт. 19.00. Ахканара кинолекторий. Документальни фильмаш хьокхаргда. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

Химикий культура Дворец. «Андерсена мохк» яха фаьлгий цIей хьаделлар. 12.00. «Фаьлг болча хьоашалгIа» яха киноутренник. 14.00. Спортивни ловзараш. 17.00. «УнахцIено» яха кинолекторий. 18.00. «Зама» яха клуб. «СССР Конституце проект» яха беседа. 19.00. «Закони сои» яха кагирхошта йола кинолекторий.

«Красный молот» завода культура ЦIа. «Удмуртски АССР вежарашха долча халкъий дезале» яха беседа. «Хетадар» яха кинофильм хьокхаргда.

7-ча августа

С. М. Кирова цIерагIа культураи салаIарен парк. 14.00. Массовкай майда. Массовкаш, ловзараш, викторинаш. 16.00. Кинолекторий. «СССР общественно - политически экономически строя лардаш» яха лекци. 17.00. Музыкальни эстрада. Духовой оркестра концерт. 18.30. Баьццара театр. «Седкъилг» яхача вокально-инструментальни ансамбла концерт. 19.30. Кинолекторий. «Коммунистий сурт-сибаташ искусстве» яха кинофестиваль. 19.30. Халхарий майда. Кагирхой салаIара сайре.

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 9.30. Кинозал. Болх беш хургда «Заманхо» яха кинотеатр. 12.00. Клуб-лаборатори. Кинодезараштá йола консультаци. 19.30. Ахканара кинолекторий, «Знанеш — халкъа» яха документальни фильм хьокхаргда.

«Красный молот» завода культура ЦIа. 10.00. Завода беш. «Филателист» яхача клуба заняти. 12.00. Болх беш хургда «Космонавт» яха берий кинотеатр. 17.30. «9-ча пятилетка хроника» яхача темах кинофильмаш хьокхаргда.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ХОАМ

СОВХОЗИЙ, КОЛХОЗИЙ КУЛГАЛХОЙИ ШОАЙ ДОАЛАХЬА ХЬАЙБАШ ДОЛЧА НАЬХЕИ ТЕРКАМГА

Грозненски наькъа дистанце дIахойт укх шера 10 августа денз Грозный — Гудермес, Грозный — Беслан яхача участкай машиннаькъа хьахоададаьча лаьттан оасашта ядохимикаташ етта йолаергхилар.

Цу моттигашка доахани жаи доажадайта бокъо лац.

ТЕЛЕВИДЕНИ

6 август.

I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — «Iуйранара гимнастика». 9.30 — «Чика яха маймал». Бераштá бола музыкальни фаьлг. Чичкова музыка. 9.50 — «Деррига хар лов сона». Киножурнал. 10.00 — «Дай-воаной — шоана». 10.30 — «Iуйранара почта» яха музыкальни программа. 11.05 — ДикагIа дола товараш дукхагIа. СССР Конституце проект юкъцача дакъа лоацаш ба Полтавски областа город Хорола берий кхачан консерви комбината директор Гавриленков а завода болхло Подать а. 11.35 — «Художникех дола дувцараш». РСФСР заслуженни художник Бисти. 12.05—«Канон» яхача вокальни ансамбла концерт. Латвия. 12.30—Мультфильм. 12.35— «Iалами саги». Интервидени. 13.05 — Литературни дешараш. Платонов «Хозача а бирсача а дуней тIа» дIадеш РСФСР халкъа артиста Глузске. 13.40 — Музыкальни абонемент. Рахманинова камерни музыка. 14.15 — «Спортлото» тираж. 14.25 — «УнахцIено». Iилманпопулярни программа. 14.55 — «Парад-алле» яха художественни фильм. 16.15 — «БIаргагушдар — теша халадар». Интервидени. 17.15 — «Тха цIагIа». Музыкальни программа. 18.00 — Кердадараш. 18.15— Мультфильмий программа. 18.40 — «Городаши нахи» яхача циклацара «Донецк» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 19.15 — «Илли-77». 19.40 — СССР Конституце проект юкъ. СССР йоазонхой Союза правлене секретаря, СССР Паччахьалкхен совгIата лауреата йоазонхочун Сартакова къамаьл. 19.55 — Приключенчески фильма экран. «Нах дIа-юха лелача коа саг» яха телевизионни дукха серийни художественни фильм. 4-гIа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Кинопанорама. 23.00 — Доазол дехьарча эстрада ашараш а ритмаш а. Йистеьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

12.00 — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара толамашца наькъа гIоргда. Машиннаькъа къахьегамхой болча. 12.30 — ГIорбаьннача музыкантий вахар. Соловьев-Седой. Концерт-лекци. 13.30 — «Вахарал йоккхагIа я ставка» яха телевизионни дукха серийни художественни фильм. «ГIуллакх чIоагIа талхар» яха 3-гIа сери.

7 август.

I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — «Бераштá йола Iуйранара гимнастика». 9.30 — «Гургал бетта сахьат». 10.00 — «Советски Союза гIулакх деш ва». СССР Конституце проект юкъцача дакъа лоац капитана-инженера Салимоновси майора Бондаревски. 11.00 — Приключенчески фильма экран. «Нах дIа-юха лелача коа саг» яха художественни фильм. 4-гIа сери. 12.05 — «Музыкальни киоск». 12.30 — «Юртара сахьат». СССР Конституце проект юкъцача дакъа лоац Ставропольски края къахьегамхоша. 13.30 — Боккхача наькъа этапаш. «Юртара хьехархо» яха художественни фильм. 15.25 — «Плане цхьа мугI» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 16.15 — Тахан машиннаькъахочун Ерригсоюзни ди да. СССР машиннаькъа министра Павловске къамаьл. 16.30 — «Советски иллей антологи». 16.55 — Дуней халкъашта юкъера панорама. Интервидени. 17.25 — «Дайн бераши» яхача циклацара «ТIехье» яхача телевизионни документальни фильма премьера. ДIайолалуш къамаьл ду йоазонхочо Сурковс. Интервидени. 18.00 — Кердадараш. 18.20 — «Фитиль» яха художественни сатирически киножурнал. 18.30— «Кинопикьбархой клуб». 19.30 — СССР Конституце проект юкъ. Передачана юкъе дакъа лоацаш ба Социалистически Къахьегама Турпал, СССР Паччахьалкхен совгIата лауреат, РСФСР заслуженни гIишлошъярхо Илларионов а, Рязански горисполкома председатель Чумаков а, Рязански областа «Красный урожай» яхача колхоза парткома секретарь Захаров а, «Красный урожай» яхача колхоза механизатораш а. 20.00 — «Аьттув ца баьна джентельменаш» яхача Генре дувцарах йола телевизионни спектакла премьера. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Машиннаькъахочун Ерригсоюзни денна хетадаь концерт. Паччахьалкхен централни концертни залера передача. 22.30 — Спортивни гимнастика. Теннисах йола Европа чемпионат. Югославера передача. Дзю-дох йола СССР чемпионат. Бакура передача. Йистеьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

15.30 — «Самукъане минуташ» (нохчий меттала). 16.00 — СССР вошал долча республикий денош. Удмуртски АССР. 16.10 — «Хьуна фаьлг» яха бераштá дола телевизионни фильм. 16.30 — «Вахарал йоккхагIа я ставка» яха телевизионни дукха серийни художественни фильм. «Эдита» яха 4-гIа сери.

РАДИО

6 август

6.30—«Техьабусараш боаташ болх бар». «Хьалхалаттача хьайбаш леладерий опыт массанега дIайовзийта» (нохчий меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.00 — Москва. 7.20 — «Грозненски рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.28 — «Сердало» газета обзор. 7.35 — Ашараш. 7.40 — Москва. 8.15 — Передачай программа. 8.25 — «Къонах» яха радиовыпуск. 9.00 — Москва. 14.30 — Къоначá литераторий творчески кердадар лахарах йола Радовай очерк. 15.00 — Кхашкара бараштá дола концерт. 15.40 — Танкиев. «Вайнахски эпосера классовни къовсама мотиваш» (гIалгIай меттала). 16.00—Керда обрядаш вахара юкъе яха (нохчий меттала). 16.20— Машиннаькъахоштá дола концерт (нохчий меттала). 17.00 — Москва.

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллей Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилей, фегара температура республике 23—28, Грозне 26—28 градус йIовхал йолаш хилей тарлу.

Кхоаней доммей хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух хьекхаш хилей фегара температура бийсана 13—18, дийнахьа 25—36 градус йIовхал йолаш хилей тарлу.

Метеостанци.

— Из малав тъамаша гIетта водар?
— Из дьара ва вай юртара Умат-Гире воI...

ДIавижа, ханевар, дIадуьшаде бIаргаш...

Х.-Б. ИСРАИЛОВА сурташ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхамасекретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отдела — 3-61-46; промышленностан отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051. г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарей, ереи, шоаттеи деношка

СФ05207. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 5744.